

บทที่ 2

ประวัติชีวิตหลวงไพเราะเสียงขอ (อุ้น คุรยชีวิน) และครูประเวท กุมท

ในสมัยโบราณ พระมหากษัตริย์ จะทรงโปรดเกล้าฯ พระราชทานบรรดาศักดิ์ หรือที่คนรู้จักกันในชื่อที่ว่า ราชทินนาม ให้แก่ผู้ที่เข้ารับราชการ ประกอบกับทำความดีความชอบ มีความรู้ความสามารถในวิชาชีพของตน มีความซื่อสัตย์สุจริตตรงต่อหน้าที่ราชการงานต่าง ๆ และมีความจงรักภักดีในพระมหากษัตริย์ นักดนตรีก็เช่นกัน หากผู้ใดมีฝีมือ มีความสามารถก็จะได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์

“ บรรดาศักดิ์ ” ตามพจนานุกรมของราชบัณฑิตยสถานอธิบายไว้ว่า “ ฐานะของขุนนาง ซึ่งได้รับพระราชทานเนื่องจากตำแหน่ง แต่ต่อมาไว้เนื่องจากตำแหน่งก็มี ”¹

ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ คนตรีไทยมีความเจริญรุ่งเรืองและมีความชัดเจนในช่วงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจนถึงรัชกาลปัจจุบัน นักดนตรีไทยมีความสามารถจะได้รับการอุปการะจากเจ้านายชั้นสูง โดยการเข้าไปเป็นนักดนตรีประจำวงของวังต่าง ๆ แต่ละวังก็จะหาครูมาฝึกสอนมาถ่ายทอดความรู้แก่นักดนตรี และเมื่อถึงโอกาสพิเศษก็จะนำวงดนตรีมาประชันระหว่างวังของเจ้านายอยู่เสมอ จึงนับว่าเป็นการพัฒนาคนตรีไทยให้มีคุณภาพและบทบาทสำคัญยิ่งขึ้น เมื่อใดที่นักดนตรีมีความดีความชอบก็จะพระราชทานรางวัลบ้าง หรือไม่ก็โปรดเกล้าฯ พระราชทานบรรดาศักดิ์ตามความสามารถความถนัดของแต่ละคน โดยเฉพาะในสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว มีนักดนตรีและนักร้องได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นจำนวนมาก ประมาณ 60 ตำแหน่ง มีราชทินนามเรียกคล้องจองกัน และยังเป็นต้นสายสกุลทางดนตรีไทยต่อมาอีกมากมายหลายสาย พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงโปรดเกล้าฯ พระราชทานบรรดาศักดิ์แก่ศิลปินผู้มีความสามารถดังกล่าวมาข้างต้น โดยมีตำแหน่ง แบ่งได้ดังนี้²

ตำแหน่ง	พระยา	2	ตำแหน่ง
”	พระ	6	”
”	หลวง	16	”
”	ขุน	13	”

¹ราชบัณฑิตยสถาน, 2546, หน้า 605.

²“ราชทินนามนักดนตรีไทย”. ที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพหลวงไพเราะเสียงขอ (อุ้น คุรยชีวิน), 2520, หน้า 133-136.

ตำแหน่ง หมื่น 20 ตำแหน่ง

รายนามนักดนตรีบรรดาศักดิ์

ราชทินนาม	บรรดาศักดิ์	นามเดิม	สมัย	หมายเหตุ
		กรมมหรสพ		
ประสานดุริยศัพท์	พระยา	แปลก ประสานศัพท์	รัชกาลที่ 6	เป็นขุนในรัชกาลที่ 5
ประดับดุริยกิจ	พระ	แหยม วิณิน	" 6	
ประดิษฐ์ไพเราะ	พระ	มี ดุริยางกูร	" 4	
	พระ	ตาด ตาดนันทน์	" 5	
	พระ	เอวัน วาระศิริ	" 6	เป็นพระยาวารศิริ
	หลวง	ศร ศิลปบรรเลง	" 6	
เสนาะดุริยางค์	พระ	ขุนเณร	" 5	
	หลวง	ทองดี ทองพิรุฬห์	" 5	
	พระยา	เข้ม สุนทรวาที	" 6	เป็นขุนในรัชกาลที่ 5
ลำปางดนตรี	พระ	พลบ สุธังควาที	" 6	เป็นหลวงในรัชกาลที่ 5
ศรีวาที	หลวง	อ่อน โกมลวาที	" 6	
สิทรีวาที	หลวง	สาย อังศุวาที	" 6	
พิณบรรเลงราช	พระ	แย้ม ประสานศัพท์	" 6	
พาทย์บรรเลงรมย์	พระ	พิมพ์ วาที	" 6	
ประสมสังคีต	หลวง	ป่วน สุนทรนัฏ	" 6	เป็นพระจัดดุริยางค์
	ขุน	จำ ดาราวณิช	" 6	
ประณีตวรศัพท์	พระ	เขียน วรวาที	" 6	
คนธรรพวาที	หลวง	จักร จักรวาที	" 6	
	หลวง	จ่าง จิตตเสวี	" 6	
ดนตรีบรรเลง	ขุน	อุ่น ดุริยชีวิน	" 6	เป็นหลวงไพเราะเสียงขอ
	หลวง	กุน เสนะวิณิน	" 6	
เพลงไพเราะ	พระ	โสม สุวาที	" 6	
เพราะสำเนียง	หลวง	สุข สุขะวาที	" 6	
เสียงเสนาะกรรม	หลวง	หวัง นนทวาที	" 6	เป็นพระยานนทฤทธิ์ประเจตน์
	หลวง	พัน มุกตวาทย์	" 6	
สรรเพลงสรวง	พระ	บัว กมลวาที	" 6	

รายนามนักดนตรีบรรดาศักดิ์

ราชทินนาม	บรรดาศักดิ์	นามเดิม	สมัย	หมายเหตุ
พวงสำเนียงร้อย	หลวง	นาค วัฒนวาทีน	รัชกาล ที่ 6	
สร้อยสำเนียงสนธิ์	หลวง	เพิ่ม วัฒนวาทีน	" 6	
วิมลวงเวง	หลวง	ช่วง โชติวาทีน	" 6	
บรรเลงเลิศเลอ	หลวง	กร กรวาทีน	" 6	
บำเรอจิตรจรง	ขุน	ห่อ คุปตวาทีน	" 6	
บำรุงจิตรเจริญ	หลวง	รูป สาทรวิสัย	" 6	
เพลินเพลงประเสริฐ	ขุน	จี วิณิน	" 6	
เพลินเพลงประชัน	ขุน	บุษย์ วิณิน	" 6	
สนั่นบรรเลงกิจ	ขุน	ญวน โดษะกาญจนจะ	" 6	
สนิทบรรเลงการ	ขุน	เงิน ผลารักษ์	" 6	เป็นหลวงชาญเชิงระนาฟ
	ขุน	จง จิตตเสวี	" 6	
สมานเสียงประจักษ์	ขุน	เถา สิ้นธุนาคร	" 6	
สมัคเสียงประจิต	หมื่น	เจ็ก ประสานศัพท์	" 6	
วาทิตสรศิลป์	หมื่น	ไส คุริยประภฤต	" 6	
วาทีนสรเสียง	หมื่น	วงษ์ คุริยะประมา	" 6	
สำเนียงชั้นเชิง	ขุน	มล โกมลรัตนะ	" 6	
สำเร็จชวนชม	หมื่น	กู่ พุทธผลิน	" 6	
ภิรมย์ร่าใจ	หมื่น	บุญธรรม อัมพผลิน	" 6	
พิไรรมยา	หมื่น	ชิต โกมลวาทีน	" 6	
	ขุน	ภักดิ์ รัตนภาณุ	" 6	
วิณาประจินต์	หมื่น	ชิต กลัมพกานนท์	" 6	
วิณินประณีต	หมื่น	จ่าง พันธุมจินดา	" 6	
สังคีตศัพท์เสนาะ	ขุน	ปลื้ม วิณิน	" 6	
สังเคราะห์ศัพท์สออง	ขุน	แฟ้ม โกศัยเนตร์	" 6	
คุริยาก์เงินจังหวะ	หมื่น	แฉ่ม สุนทรมณฑล	" 6	
คุริยะเงินใจ	หมื่น	น่วม สามนผลิน	" 6	

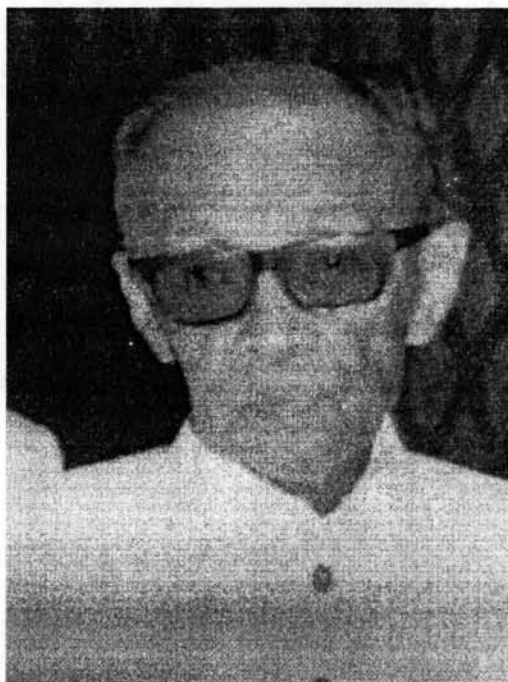
รายนามนักดนตรีบรรดาศักดิ์³

ราชทินนาม	บรรดาศักดิ์	นามเดิม	สมัย	หมายเหตุ
ประไพเพลงประสม -	หมื่น	เอิบ นฤมิต	รัชกาล ที่ 6	
ประคมเพลงประสาน	หมื่น	ใจ นิตยผลิน	" 6	
ชาญเชิงระนาด	หลวง	เงิน ผลารักษ์	" 6	
ฉลาคฆ้องวง	ขุน	สำน ศุริยาชีวะ	" 6	
บรรจงทุ้มเลิศ	ขุน	ปลั่ง ประสานศัพท์	" 6	
บรรเจิดปี่เสนาะ	หมื่น	เทียม สาครวิสัย	" 6	
ไพเราะเสียงซอ	หลวง	อุ้น คุรชชีวิน	" 6	
คลอขลุ่ยคล่อง			" 6	(ยังไม่ได้พระราชทาน)
ว่องจะเข้รับ	หลวง	โต กมลวาทิน	" 6	
ขับคำหวาน	หมื่น	เจิม นาคมาลัย	" 6	
ดนตรีการเจนจิต	หมื่น	สาย ศศิผลิน	" 6	
ดนตรีกิจปรีชา	หมื่น	นาค พาทยาชีวะ	" 6	
นารทประสาทศัพท์	หมื่น	ทัด โภชะรอด	" 6	
คนธรรพประสิทธิสาร	หมื่น	แตะ กาญจนผลิน	" 6	
		สำหรับพิเศษ		
เจนดุริยางค์	พระ	ปิติ วาทยกร	" 6	
จัดดุริยางค์	พระ	ป่วน สุนทรนัญ	" 6	
ถนัดดุริยางค์	หมื่น	จรูญ เสวตเกษตริน	" 6	
ถนอมดุริยางค์	หมื่น	เฉื่อย งามกำลัง	" 6	

³ “ราชทินนามนักดนตรีไทย”. ที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพหลวงไพเราะเสียงซอ (อุ้น คุรชชีวิน), 2520, หน้า 133-136.

หลวงไพเราะเสียงขอ (อุ่น ดุรยชีวิน) ก็เป็นศิลปินผู้หนึ่งที่ได้รับพระราชทาน
บรรดาศักดิ์จากพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว และยังเป็นทีโปรดปรานในเรื่องฝีมือว่า
สีขอได้เป็นเลิศไพเราะจับใจ หาผู้ใดเทียมได้ยาก สมกับราชทินนาม “ ไพเราะเสียงขอ ”

ประวัติครูหลวงไพเราะเสียงขอ (อุ่น ดุรยชีวิน)⁴

รูปที่ 1 ภาพครูหลวงไพเราะเสียงขอ (อุ่น ดุรยชีวิน)

หลวงไพเราะเสียงขอ นามเดิม อุ่น นามสกุล ดุรยชีวิน เกิดเมื่อวันพุธที่ 23 พฤศจิกายน
พ.ศ. 2435 ตรงกับขึ้น 5 ค่ำ เดือนอ้าย ปีมะโรง ที่ตำบลหน้าไม้ อำเภอเสนา จังหวัด
พระนครศรีอยุธยา บิดาชื่อ พะยอม มารดาชื่อ เทียน มีพี่น้องร่วมบิดามารดา 1 คน เป็นพี่สาว
ชื่อ ถมยา ต่อมาได้แต่งงานกับหลวงศรีวาทิต (อ่อน โกลลวาทิน)

⁴ พูนพิศ อมาตยกุลและคณะ, “ นามานุกรมศิลปินเพลงไทยในรอบ 200 ปีแห่งกรุง
รัตนโกสินทร์ ” ผลงานวิจัยของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เนื่องในโอกาสสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์
200 ปี พุทธศักราช 2525 (โรงพิมพ์เรือนแก้ว, กรุงเทพมหานคร), 2532, หน้า 209.

อาชีพดั้งเดิมทำนา แต่บิดามารดาใฝ่ใจในการร้องรำทำเพลงจึงมีโอกาสดำเนินเข้ามาในวงแอ่ว หรือปัจจุบันเรียกว่า แอ่วเกล้าซอ ซึ่งเป็นวงดนตรีที่มีชื่อเสียงในขณะนั้นของอำเภอเสนา บิดามารดาจึงยึดเป็นอาชีพเลี้ยงครอบครัว พร้อมกับฝึกหัดให้หลวงไพเราะเสียงซอ และพี่สาวด้วย โดยให้ครูหลวงไพเราะฯ หัดตีซอด้วง พี่สาวขับร้อง เพื่อจะได้แสดงแทนผู้เป็นบิดา

เมื่ออายุย่าง 11 ขวบ บวชเป็นสามเณรที่วัดหน้าต่าง เรียนหนังสือกับพระรูปหนึ่งชื่อ วงบวชได้เพียง 3 เดือน ก็ลาสิกขาบท บิดามารดาพาเดินทางเข้ามากรุงเทพมหานคร โดยมาอาศัยอยู่กับนายจักร (ภายหลังได้รับบรรดาศักดิ์เป็นขุนคนธรรพวาที) อยู่แถวถนนวิสุทธิกษัตริย์ ระหว่างตรงสี่แยกบางขุนพรหมกับท่าเกษม บ้านที่อาศัยเป็นห้องแถวไม้ชั้นเดียวเป็นห้องติด ๆ กันหลายห้อง มีนักดนตรีอาศัยอยู่หลายคน คือ นายโต และนายบัว ภายหลังได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็น หลวงว่องจะเข้รับ กับ พระสรรเพชญ์สรวง และนามสกุลว่า กมลวาทีน

หลวงไพเราะเสียงซอต่อมาได้มาอยู่กับ มจ. ถูกถวิล สุขสวัสดิ์ เนื่องจากเป็นที่พอพระทัยในฝีมือการบรรเลงซอ ท่านจึงไปขอกับบิดามารดา แล้วนำเข้าถวายตัวเป็นมหาดเล็กในสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช ครูหลวงไพเราะฯ มีความรักเคารพและนับถือในตัว มจ. ถูกถวิล มาก จึงเรียกว่าพ่อตลอดมา

หลวงไพเราะเสียงซอ ถวายตัวเมื่อ พ.ศ. 2448 เป็นมหาดเล็กรับราชการในกองดนตรีเงินเดือนเดือนละ 12 บาท

พ.ศ. 2449 ได้รับพระราชทานเงินเดือนขึ้น รวมทั้งค่าวิชา เป็นเดือนละ 25 บาท

พ.ศ. 2453 ได้รับพระราชทานเงินเดือนขึ้น เป็นเดือนละ 30 บาท

พ.ศ. 2454 ได้รับยศเป็นมหาดเล็กวิเสส รับพระราชทานเงินเดือน เดือนละ 35 บาท

พ.ศ. 2458 ได้รับพระราชทานยศเป็นรองหุ้มแพร และได้รับบรรดาศักดิ์เป็นขุนดนตรีบรรเลง

พ.ศ. 2460 ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นหลวงไพเราะเสียงซอ

ชีวิตรับราชการ

เมื่อหลวงไพเราะเสียงซอได้ถวายตัวเป็นมหาดเล็กในสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ แล้วก็ได้เริ่มปฏิบัติหน้าที่ของตน โดยหลายครั้งท่านตามเสด็จไปที่ต่าง ๆ มีเรื่องเล่ากันว่า มีอยู่ครั้งหนึ่งขณะนั้นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ ทรงโปรดโขนละคร โปรดเกล้าฯ ให้บรรดามหาดเล็กฝึกหัดโขน ครั้งหนึ่งสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ เสด็จนครปฐม มหาดเล็กตามเสด็จด้วย อุ่น (ครูหลวงไพเราะ) กับจิตร (ภายหลังเป็น เจ้าหมื่นไชยวรรณาท) เล่นซูกชน

ปีนป่าขึ้นไปบนองค์พระปฐมเจดีย์ มุดลอดออกมาตรงฐานเหนือคอรระมัง สมเด็จพระบรมฯ ทรงส่งกลองทอศพระเนตร เป็นที่ชอบพระทัย ตรัสเรียกเด็ก 2 คนนี้ว่า ลิงขาว ลิงดำ โดยอุ้นคือลิงดำ และจิตรคือลิงขาว ซึ่งต่อมาทั้งลิงขาวและลิงดำกลายเป็นนักดนตรีผู้มีฝีมือทั้งคู่ เมื่อวันที่ 23 ตุลาคม พ.ศ. 2453 สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ เสด็จเถลิงถวัลย์ราชสมบัติเป็นพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระมยุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว และได้ทรงโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งกรมมหรสพโดยแบ่งส่วนราชการออกเป็นกรมต่าง ๆ คือ กรมบัญชาการ กรมช่างมหาดเล็ก กรมพิณพาทย์หลวง กรมโขนหลวง ทั้งนี้กรมพิณพาทย์หลวง มีทั้งเครื่องสายและปี่พาทย์ มีพระยาประสานดุริยศัพท์ (แปลก ประสานศัพท์) เป็นเจ้ากรม ต่อมาเมื่อพระราชประสงค์ให้ตั้งกองเครื่องสายฝรั่งหลวง หลวงไพเราะฯ จึงเป็นผู้หนึ่งที่ได้รับเลือกไปฝึกหัดไวโอลิน และเรียนอยู่ไม่นานเพียง 2 ปี ก็ได้เป็นมือไวโอลินมือหนึ่งของกองเครื่องสายฝรั่งหลวงในขณะนั้น จนเป็นที่พอพระราชหฤทัย แต่เนื่องจากพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว และบรรดานักดนตรีผู้มีฝีมือ ต้องตามเสด็จทุกแห่ง เป็นเหตุให้ไม่สะดวกที่จะอยู่ที่กองเครื่องสายฝรั่งหลวงต่อไป จึงย้ายกลับมาประจำกรมพิณพาทย์หลวงดั้งเดิม โดยประจำอยู่ในวงข้าหลวงเดิม

รูปที่ 2 ภาพเครื่องแต่งกายชุดมหาดเล็ก

วงดนตรีข้าหลวงเดิมหรือวงตามเสด็จ มีหน้าที่ติดตามพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อพระองค์ทรงเสด็จพระราชดำเนินแปรพระราชฐานไปจังหวัดต่าง ๆ ในวงตามเสด็จประกอบด้วยนักดนตรีฝีมือดี ที่ติดตามมาครั้งสมัยที่ยังเป็นสมเด็จพระโอรสาธิราชฯ (มหาดเล็กสมเด็จพระบรมฯ) แทบทั้งนั้น จะมีมาเพิ่มภายหลังก็เพียงไม่กี่คน จากคำบอกเล่าที่อาจารย์มนตรี ตราโมท บันทึกไว้ว่า ท่านกับครูหลวงไพเราะฯ มีความสนิทสนมกันเป็นอย่างดี โดยจะมีเพื่อนสนิทกันจริง ๆ 5 คน คือ พระเพลงไพเราะ (โสม สุวาทิต) หลวงไพเราะเสียงซอ

(อุ๋น คุยชีวิน) ขุนบำเรอจิตรจรง (ห่อ คุปตวาทิน) หลวงธารารสวิเศษ (ก้อนดิน ราชูลทัต) และนายมนตรี トラโมท ในส่วนของก้อนดิน ราชูลทัต ครั้งเมื่ออยู่ที่กรมมหรสพ ยังไม่มีบรรดาศักดิ์ แต่เป็นผู้มีฝีมือในทางเป่าขลุ่ย ทางพระยาประสานฯ เจ้ากรมพิณพาทย์หลวง จะทำการขอพระราชทานบรรดาศักดิ์ให้เป็นขุนคลอกขลุ่ยคล่อง แต่ตัวนายก้อนดิน ราชูลทัต ไม่ชอบราชทินนามนี้ จึงขอย้ายไปอยู่กรมมหาดเล็กแผนกพระสุธารสจนได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นพระราชจ่านง และหลวงธารารสวิเศษตามลำดับ ถึงกระนั้น ก็ยังคงให้เพื่อนสนิททั้ง 5 คน พบปะกันเสมอเมื่อเวลาตามเสด็จ⁵

ด้วยหลวงไพเราะเสียงซอ เป็นผู้ที่มีฝีมือในการสีซอเป็นอย่างดี และมีเรื่องเล่าเป็นหลักฐานยืนยันในความเป็นอัจฉริยะทางดนตรีของท่าน คือ เวลาที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จแปรพระราชฐานไปต่างจังหวัดก็มักจะแสดงละครต่าง ๆ หลวงไพเราะฯ ในขณะนั้นบรรดาศักดิ์เป็นขุนดนตรีบรรเลง รับหน้าที่บรรเลงคลอร้อง สีซอติดตามเสียงร้องได้ชัดเจนจนพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีรับสั่งว่า “ ไม่ต้องมัวไปฟังบทหรอก ใ้อุ่นมันสีซออยู่แล้ว ”⁶ โดยข้อความดังกล่าวทรงตรัสกับบรรดาผู้แสดงที่คอยพะวงกับคนบอกบท แสดงให้เห็นว่าหลวงไพเราะฯ เป็นผู้มื้ออัจฉริยะทางดนตรีจริงๆ จนพระมหากษัตริย์ยังทรงตรัสรับสั่งเช่นนั้น

จากคำบอกเล่าของนายมนตรี トラโมท ผู้เชี่ยวชาญด้านดุริยางค์ไทยที่จดบันทึกในหนังสือเสียงทิพย์จากสายซอ⁷

ครั้งหนึ่งงานที่ทำวาสุกรี ในงานนักดนตรีต้องบรรเลงเดี่ยวเครื่องมือของตน และต้องแต่งตัวชุดแฟนซี มีนักดนตรีมาร่วมงานมากมาย โดยหลวงสรรเพลงสรวงแต่งตัวเป็นจีน แสดงเดี่ยวปี่ใน ขุนสนิทบรรเลงการ (เงิน ผลารักษ์) แต่งตัวเป็นลาว เดี่ยวระนาดเอก ขุนบำรุงจิตรเจริญ (รูป สาดรวิลัย) แต่งตัวเป็นพม่า เดี่ยวฆ้องวงใหญ่ หลวงไพเราะเสียงซอ แต่งตัวเป็นผู้หญิงเดี่ยวซอด้วง ภายหลังเสร็จงานนี้แล้ว ขุนสนิทบรรเลงการ (เงิน ผลารักษ์) ได้เลื่อนบรรดาศักดิ์

⁵มนตรี トラโมท, ที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพหลวงไพเราะเสียงซอ (อุ๋น คุยชีวิน) 2520, หน้า 8.

⁶พูนพิศ อมาตยกุลและคณะ, “ นามานุกรมศิลปินเพลงไทยในรอบ 200 ปีแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ” กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เรือนแก้ว, 2532, หน้า 210.

⁷มนตรี トラโมท, ประวัติหลวงไพเราะเสียงซอ (อุ๋น คุยชีวิน). ในเสียงทิพย์จากเสียงซอที่ระลึกครบรอบ 100 ปีเกิด หลวงไพเราะเสียงซอ (อุ๋น คุยชีวิน), 2535, หน้า 19.

เป็นหลวงชาวยุทธเชิงระนาด หลวงสรรพเพลงสรวกับหลวงไพเราะเสียงซอ ได้รับพระราชทานเหรียญ
คุณวุฒิมาลาเข็มศิลปวิทยา นับเป็นเกียรติสูงสุดของศิลปิน

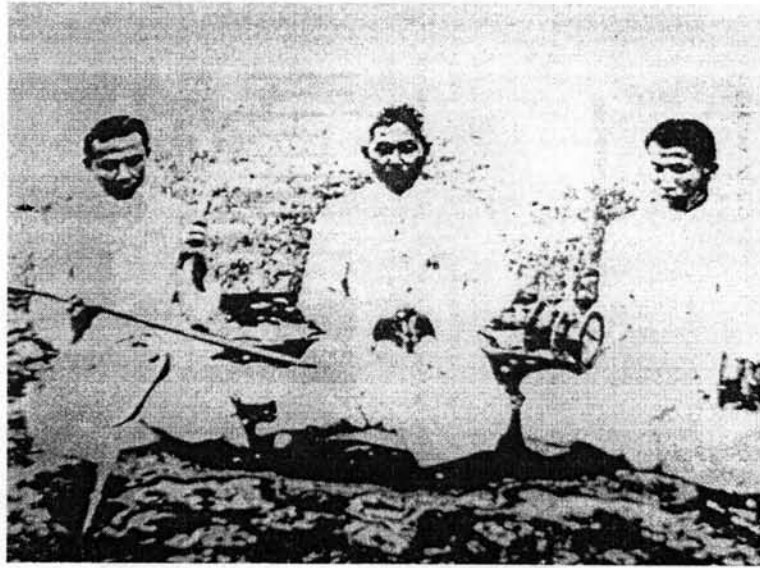
จะเห็นได้ว่าครูหลวงไพเราะเสียงซอ เป็นผู้มีความสามารถ แต่ท่านก็ยังไม่หยุดที่จะศึกษา
หาความรู้ให้กับตนเอง ตัวอย่างเช่น ท่านได้หีบซอสามสายออกมาสีเล่น พระยาประสานดุริยศัพท์
เห็นเข้าก็พูดว่า “อย่าสีเลยวะ ไม่เป็นหรือ”⁸ ด้วยการที่พระยาประสานฯ ท่านพูดปรามาสเช่นนั้น
อาจจะด้วยเพราะเป็นการเสริมแรงให้พ่อหลวงเกิดความมุมานะหรืออย่างไรก็ยากที่จะทราบได้
แต่หลังจากเหตุการณ์ครั้งนั้นทำให้หลวงไพเราะเสียงซอไม่จับซอสามสายอีกเลยจนกระทั่ง เมื่อสิ้น
พระยาประสานฯ แล้วท่านจึงหันมาฝึกหัดอย่างเอาจริงเอาจัง จนสีได้ไพเราะจับใจยากที่จะหา
ที่ติได้

ระหว่างที่หลวงไพเราะเสียงซอ ปฏิบัติหน้าที่รับใช้สนองเบื้องพระยุคลบาทนั้น ก็มี
กิจกรรมต่าง ๆ มากมายที่ทำความสำราญพระราชหฤทัยให้กับในหลวง ดังมีอยู่ครั้งหนึ่ง
ที่พระราชวังสนามจันทร์ จังหวัดนครปฐม มีการแข่งขันกีฬา มีกีฬาพิเศษอยู่ชุดหนึ่ง คือ วิ่งแข่ง
บรรเลงดนตรี มีผู้เข้าร่วมแข่งขัน 4 คน คือ หลวงบรรเลงเลิศเลอ (กร กรวาทิน) เป่าขลุ่ย
หลวงไพเราะเสียงซอ (อุ่น คุรุชิวิน) สีซอดัง นายจ่าง แสงดาวเด่น คิดจะเข้ และอีกคนเป็น
ทหารมหาดเล็ก เป่าทรัมเป็ต ในการแข่งขันกีฬาพิเศษชุดนี้ ผู้เข้าร่วมแข่งขันจะต้องวิ่งไปด้วย
บรรเลงดนตรีไปด้วย ทำให้ค่อนข้างทุลักทุเลอยู่บ้าง สำหรับขลุ่ยกับทรัมเป็ตปัญหาคงน้อยกว่า
เครื่องดนตรีชิ้นอื่น เมื่อสัญญาณให้วิ่ง ทุกคนวิ่งพร้อมกับบรรเลงดนตรีไปด้วย ผลคือ
หลวงไพเราะฯ ได้ที่ 1 ทหารมหาดเล็กเป่าทรัมเป็ตได้ที่ 2 ส่วนคนรั้งท้ายคือ นายจ่าง แสงดาวเด่น
เพราะจะเข้กะกะ เป็นที่ขบขันมาก รางวัลที่ทรงพระราชทานให้สำหรับผู้ที่ได้ที่ 1 ก็คือครูหลวง
ไพเราะเสียงซอ ได้แก่ เครื่องโกนหนวด

ยังมีกิจกรรมต่าง ๆ อีกหลายอย่างที่ได้ที่บรรดานักดนตรีที่จะทำกันในระหว่างวันว่างหรือ
เวลารอปฏิบัติราชการ อาทิ การเล่นตะกร้อวง ฟุตบอลและไพ่ตอง สำหรับไพ่ตองนั้นในหลวง
ทรงทราบ แต่มิได้ตรัสว่าอะไร แต่ห้ามขาดมิให้มีคนภายนอกเข้ามาร่วมเล่นด้วย กิจกรรมต่าง ๆ
ดังกล่าว จึงเป็นที่สนุกสนานในหมู่ข้าราชการที่ติดตามเมื่อเสด็จแปรพระราชฐาน

หลวงไพเราะเสียงซอ (อุ่น คุรุชิวิน) ยังมีหน้าที่ที่สำคัญอีกภาระงานหนึ่ง คือ มีหน้าที่
สีซอสามสายใน “ วงขับไม้ ” ใช้ประกอบในพระราชพิธีโบราณ ได้แก่ สมโภชพระมหาเศวตฉัตร
สมโภชเจ้าฟ้า และสมโภชช้างเผือก

⁸ มนตรี ตราโมท, ที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพหลวงไพเราะเสียงซอ (อุ่น คุรุชิวิน),
2520, หน้า 8.

รูปที่ 3 ภาพวงขับไม้ในรัชกาลที่ 7

“ขับไม้” นั้นมีคนขับ 1 คน สีซอสาย 1 คน และไกวบัณเฑาะว์ 1 คน ซึ่งถือว่าเป็นวงดนตรีอันสูงศักดิ์ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงสันนิษฐานว่าเมื่อรวมกับบรรเลงพิณแล้ว ก็เป็นต้นกำเนิดของวงมโหรี

ในสมัยรัชกาลที่ 7 ได้มีการจัดงานพระราชพิธีและขึ้นระวางสมโภชช้างเผือกชื่อพระเสวตคชเคชคิลก ขึ้นเมื่อวันอังคารที่ 15 พฤศจิกายน พ.ศ. 2470 ณ พระราชวังดุสิต คราวนี้หลวงไพเราะฯ รับหน้าที่สีซอสาย งานครั้งนี้เป็นพิธีใหญ่ จึงทำตามโบราณราชประเพณีทุกประการ อาทิ มีการแห่สลากัณฑ์ มีการละเล่นโขน หนังใหญ่ ตะกร รำโคม แห่มังกรแบบจินเชดสิงโตแบบฉวน ฟ้อนเล็บ ฟ้อนเทียน และฟ้อนม่านม้วยเชียงตา เป็นต้น

วงขับไม้ที่บรรเลงประกอบด้วย ขุนเสียงเสนาะกรรม (พัน มุกตวากัย) เป็นคนขับ หลวงไพเราะเสียงซอ (อุ่น ดุริยชีวิน) เป็นคนสีซอสาย นายเมี้ยน (ไม้ทรานนามสกุล) เป็นคนไกวบัณเฑาะว์ เมื่อเสร็จงานแล้ว โปรดเกล้าฯ พระราชทานรางวัล ซึ่งโดยประเพณีจะต้องพระราชทานบรรดาศักดิ์ แก่คนขับลำนำและคนสีซอสายเลื่อนชั้นหนึ่ง จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ เลื่อนบรรดาศักดิ์ให้ขุนเสียงเสนาะกรรม เป็นหลวงเสียงเสนาะกรรม ส่วนทางด้าน

⁹ สมบูรณ์ บุญวงษ์ (2541), วงขับไม้ : ประวัติและบทบาทในการบรรเลงประกอบพระราชพิธีกล่อมช้าง, วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, หน้า 35.

หลวงไพเราะเสียงซอ ทรงรับสั่งว่า “ เป็นหลวงก็โตพอแล้ว ”¹⁰ จึงไม่พระราชเลื่อนบรรดาศักดิ์ โดยพระราชทานเงิน 1 ชั่งแทน

ครั้งสุดท้ายที่หลวงไพเราะเสียงซอได้บรรเลงซอสามสายในพระราชพิธีรับและขึ้นระวาง สมโภชพระเศวตวรรตนักวิฯ ประกอบพิธี ณ จังหวัดเชียงใหม่ วันที่ 17-24 มกราคม พ.ศ. 2509 หลังจากนั้นก็มีมอบหน้าที่ให้กับนายศิลป์ ตราโมท เป็นผู้บรรเลงในพิธีสมโภชข้างสำคัญแทน ตลอดเรื่อยมา

นอกจากนี้แล้วหลวงไพเราะเสียงซอ ยังทำหน้าที่นักดนตรีได้สมบูรณ์แบบอีกอย่างหนึ่ง ก็คือ ดนตรีบำบัดหรือเพื่อการรักษา เมื่อ พ.ศ. 2467 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงประชวร แพทย์ถวายคำแนะนำให้ทรงฟังดนตรีเบาๆ หรือนิทานในยามป่วย จึงเป็นหน้าที่ของ กรมมหรสพต้องจัดวงเครื่องสายผสมขิมไปบรรเลงข้างห้องพระบรรทม เครื่องดนตรีทุกอย่างห้าม บรรเลงเสียงดัง ต้องบรรเลงให้เหมือนได้ยินไกลๆ วงดนตรีในครั้งนั้นมีนักดนตรีดังนี้

1. หลวงไพเราะเสียงซอ	(อุ๋น คุรยชีวิน)	สีซอดัง
2. พระสรเพลงสรวง	(บัว กมลวาทิน)	สีซออยู่
3. พระเพลงไพเราะ	(โสม สุวาทิต)	เป่าขลุ่ย
4. นายช่าง แสงดาวเด่น		ตีตะโพน
5. นายมนตรี ตราโมท		ตีขิม
6. หลวงวิมลวงเวง	(ช่าง โชติวาทิน)	ตีโทน
7. พระระดับศุริยกิจ	(แหยม วิณิน)	รำมะนา
8. หลวงเสียงเสนาะกรรม	(พัน มุกตวาทย์)	ขับร้อง

วงดนตรีได้บรรเลงประจำ จนพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระอาการ หายประชวรเป็นปกติ จึงนับว่าเป็นวงเครื่องสายหลวงของกรมมหรสพที่มีขิมผสมเป็นครั้งแรก

นายมนตรี ตราโมท ได้บันทึกไว้ว่า “ การที่ข้าพเจ้าสามารถตีขิมได้ และเป็นคนขิมประจำ วงหลวงก็เพราะหลวงไพเราะเสียงซอเป็นผู้เริ่มให้ ”¹¹ เนื่องจากมีชาวจีนนำขิมเก่าๆ มาให้ครูหลวงฯ พร้อมกับบอกวิธีการเล่นให้ หลังจากนั้นครูหลวงก็นำมาถ่ายทอดให้นายมนตรี ตราโมท พร้อม

¹⁰มนตรี ตราโมท, ที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพหลวงไพเราะเสียงซอ (อุ๋น คุรยชีวิน), 2520, หน้า 11.

¹¹มนตรี ตราโมท, ที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพหลวงไพเราะเสียงซอ (อุ๋น คุรยชีวิน), 2520, หน้า 9.

แนะนำวิธีการบรรเลงให้ และประกอบกับนายมนตรี ตราโมท ได้หัดตีไปในเวลาตามเสด็จ จึงได้ตีทุกวันจนเกิดความคล่องแคล่ว และได้บรรเลงร่วมกับวงดนตรีในงานนอกบ่อย ๆ จนเป็นที่ มีชื่อเสียงในการตีขิม เมื่อคราวอาการประชวรทรงหายเป็นปกติ จึงนับว่า หลวงไพเราะเสียงซอ เป็นผู้ชี้แนะนำทมาให้นายมนตรี ตราโมท ฝึกหัดบรรเลงขิม จนเป็นผู้มีฝีมือจนสามารถบรรเลงถึง เพลงเดี่ยว ปัจจุบันผู้สืบทอด คือ นายศิลป์ ตราโมท ผู้เชี่ยวชาญดนตรีไทยของกรมศิลปากร

ชีวิตสมรสและครอบครัว

หลวงไพเราะเสียงซอ (อุ่น ดุрыชีวิน) ได้สมรสกับนางนวม มัชฌมจันทร์ บุตรีของนายทิน และนางจิบ มัชฌมจันทร์ เมื่อพฤศจิกายน พ.ศ. 2456 มีบุตรธิดาด้วยกัน 8 คน เป็นนักดนตรี ผู้มีฝีมือ คือ นายอนันต์ ดุрыชีวิน ซึ่งบิดาหวังจะให้เป็นตัวแทนและสืบทอดกระบวนวิชาดนตรี แต่ได้มาถึงแก่กรรมเสียก่อนเมื่อ พ.ศ. 2497 ทำความเสียใจให้กับบิดามาก

รูปที่ 4 ภาพนางนวม มัชฌมจันทร์ รูปที่ 5 ภาพ ม.จ.หญิงกริณานฤมล สุริง
ภรรยาคนแรก ภรรยาคนที่สอง

รูปที่ 6 ภาพนายพยอม บิดาหลวงไพเราะเสียงซอ (อุ่น ดุрыชีวิน)

รายชื่อบุตรธิดาและปีเกิด

1. นายอนันต์ คุรยชีวิน	2457	ถึงแก่กรรม
2. นายอนุ คุรยชีวิน	2460	
3. ค.ญ.อนงค์ คุรยชีวิน	2463	ถึงแก่กรรม
4. ค.ช.เอนก คุรยชีวิน	2465	ถึงแก่กรรม
5. นางดวงเนตร คุรยชีวิน	2467	
6. ค.ช.อานนท์ คุรยชีวิน	2470	ถึงแก่กรรม
7. นายอนันต์ คุรยชีวิน	2473	
8. นายอำนาจ คุรยชีวิน	2478	

แต่งงานครั้งที่ 2 กับ ม.จ.หญิงกรนิทานฤมล สุริยง มีบุตรธิดาด้วยกัน 5 คน คือ

1. นางผกาคน ทองคำ
2. นายพิมลชัย คุรยชีวิน
3. นางพิไลพรรณ หอมเจริญ
4. นางจันทร์ภรณ์ พลดี
5. นายสุริยลพันธ์ คุรยชีวิน

การถ่ายทอดวิชาความรู้

การถ่ายทอดความรู้วิชาดนตรีนั้นหลวงไพเราะเสียงซอ (อุ่น คุรยชีวิน) ได้ทำการสอนมาตั้งแต่ในสมัยรัชกาลที่ 6 ซึ่งส่วนมากล้วนแล้วแต่เป็นวงดนตรีไทยของเจ้านายแทบทั้งสิ้น อันได้แก่ วงเครื่องสายของสมเด็จพระนางอินทศักดิ์ศรี พระวรราชเทวี วงเครื่องสายของพระสุจริตสุดา วงดนตรีเครื่องสายไทยของพระยาอนิรุทธเทวา ในสมัยรัชกาลที่ 7 ยังได้ทำการสอนวงเครื่องสายในพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระบรมราชินี กรมหมื่นอนุพงษ์จักรพรรดิ กรมหมื่นอนุวัตจาตุรนต์ พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าเฉลิมเขตมงคล ม.จ.ถาวรมงคล ม.จ.แหวจจักร และข้าหลวงในวัง¹²

ในการถ่ายทอดความรู้ในระยะแรกของครูหลวงไพเราะฯ ท่านคงสอนแต่เฉพาะเจ้านายมาตลอดคั้งที่ครูประเวช กุมุท ได้เขียนไว้ถึงเรื่องการมาเป็นศิษย์ของหลวงไพเราะเสียงซอ เพราะ

¹²มนตรี ตราโมท, ที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพหลวงไพเราะเสียงซอ (อุ่น คุรยชีวิน)

ข้อความที่ครูหลวงไพเราะฯบอกครูประเวชคือ “ฉันไม่ค่อยสอนใครหรอก ที่สอนอยู่ก็เฉพาะเจ้า”¹³ จึงพอที่จะยืนยันว่าท่านเป็นผู้มีฝีมือ

ครูหลวงไพเราะเสียงซอ (อุ่น คุรยชีวิน) เป็นคนใจร้อนในเรื่องการสอน จึงสอนขั้นต้นแรกหัดให้ผู้ใดไม่ค่อยได้ แม้แต่ลูกชาย นายอนันต์ คุรยชีวิน ยังต้องให้ผู้อื่นสอนเป็นเบื้องต้นแล้วจึงปรับปรุงและฝึกฝนจนเป็นผู้มีฝีมือ จนครูหลวงฯ หวังจะให้เป็นตัวแทนยามที่ครูหลวงจากไป แต่นายอนันต์ก็มาเสียชีวิตลงด้วยอายุเพียง 40 ปี เมื่อ พ.ศ. 2497

เมื่อ พ.ศ. 2495¹⁴ หลวงไพเราะเสียงซอได้ลาออกจากกรมชลประทาน มาเป็นครูสอนในโรงเรียนนาฏศิลป์ (ภายหลังยกระดับเป็นวิทยาลัยนาฏศิลป์ กรมศิลปากร) แม้ว่าครูหลวงฯ จะมีอายุมาก แต่ความสามารถของท่านยากที่จะหาผู้เสมอเหมือนได้ จึงเป็นจุดแห่งการถ่ายทอดความรู้สู่บุคคลทั่วไป ให้ได้มีโอกาสได้บรรเลงทางซออันไพเราะของท่าน นอกจากนี้แล้วท่านยังถ่ายทอดความรู้ให้กับศิษย์มากมาย อาทิ วงดนตรีไทยของสโมสรนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จนเป็นที่รู้จักแพร่หลาย

ครูศิลป์ ตราโมท เล่าให้ฟังว่า “ ได้เรียนซอกับครูหลวงไพเราะฯ โดยที่ท่านต่อเพลงให้โดยตรงบ้าง โดยการที่อาศัยวิธีการสังเกตจากเวลาที่ไปงานบ้าง ” แล้วจึงนำมาพัฒนาฝีมือตนเอง¹⁵

สำหรับลูกศิษย์ของท่าน ที่ได้รับการถ่ายทอดวิชาความรู้จากครูหลวงไพเราะฯมีมากมายทั้งที่ศึกษาหรือทำงานในวิทยาลัยนาฏศิลป์ ซึ่งปัจจุบันมีชื่อเสียงหลายคน เช่น ครูประเวช กุมุท นางเบ็ญจรงค์ ธนโกเศศ นายศิลป์ ตราโมท นายเฉลิม ม่วงแพรศรี นายจิระพล เพชรสม นายเชวงศักดิ์ โพรธิสมบัติ ผศ. ปกรณ์ รอดช้างเผื่อน ฯลฯ และยังมีอีกมากมายที่กระจายไปเป็นอาจารย์ประจำมหาวิทยาลัย หรือสถาบันการศึกษาต่าง ๆ ทั่วประเทศ นอกจากนี้ยังมีลูกศิษย์จากชมรมดนตรีไทยของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ คุณไพศาล อินทวงศ์ และนักดนตรีสมัครเล่นที่มีความชื่นชอบในผลงาน ฝีมือ ทางเพลงของหลวงไพเราะเสียงซอ จนทำให้ทางซอของครูหลวงไพเราะฯ เป็นที่ได้รับความนิยมบรรเลงจนถึงปัจจุบัน

¹³ ประเวช กุมุท, ที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพหลวงไพเราะเสียงซอ (อุ่น คุรยชีวิน), 2520, หน้า 16.

¹⁴ วีระศักดิ์ กลั่นรอด, “ การสอนเครื่องสายไทยในวิทยาลัยนาฏศิลป์ ” วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาดนตรี บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, 2541, หน้า 169.

¹⁵ รัฐวุฒิ ยุชพัลลภ, เอกสารรายวิชาอากรมศึกษา อาจารย์ศิลป์ ตราโมท, หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาดุริยางค์ไทย ภาควิชาดุริยางคศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547, หน้า 30.

มีผู้กล่าวไว้ว่า “ ทางซอของพ่อหลวง ถือว่าเป็นทางซอที่ครองศิลปะสยามสังคม ”¹⁶ ผู้วิจัยก็เห็นด้วยจากคำกล่าวข้างต้น เพราะทางซอของครูหลวงไพเราะนั้นไพเราะจับใจเมื่อได้ฟัง มีลีลาอันแสน อ่อนหวานพลิ้วไหวเมื่อได้บรรเลง รวมทั้งบรรดาศิลปินต่าง ๆ ก็นำมาบรรเลงอยู่เสมอ จนเป็นที่รู้จักกันในวงการดนตรีว่า ทางซอของพ่อหลวงไม่เป็นรองใคร และไม่มีใครที่ไม่รู้จักหลวงไพเราะเสียงซอ จึงส่งผลให้บรรดานักดนตรี ครู อาจารย์ ศิลปินทั้งหลาย ยกย่องให้ท่านเป็น “ ศิลปินต้นแบบ ”

รูปที่ 7 ภาพครูหลวงไพเราะเสียงซอถ่ายรูปร่วมกับศิษย์ธรรมศาสตร์ พ.ศ. 2514

ชีวิตบั้นปลาย

ครูหลวงไพเราะเสียงซอ (อุ่น ดุรยชีวิน) เป็นครูที่อุทิศตนให้กับการสอนอย่างแท้จริง แม้ตัวท่านจะมีอายุมาก สังขารก็เริ่มโรยรา โรคเริ่มเข้ามารุมเร้าร่างกาย แต่สิ่งเหล่านั้นก็มีอาจที่จะขวางกั้นท่านไม่ให้ไปสอนได้เลย ท่านมีความสุขอยู่กับการสอนการเล่นดนตรี และเมื่อมีผู้ใดเชิญท่านไปเล่นดนตรี หากท่านรับปากแล้ว ถึงจะไกลหรือลำบากเพียงใด ท่านก็จะไปมิได้ขาด แม้แต่งานเดียว

ครูหลวงไพเราะ ๆ ได้ใช้ชีวิตในช่วงบั้นปลายในตรอกโรงม้าต้น หลังธนาคารอาคารสงเคราะห์ เจริงสะพานยมราช พระนคร ท่านมีความสุขกับการสอน โดยที่ในตอนบ่ายของทุกวัน

¹⁶ พูนพิศ อมาตยกุลและคณะ , “นามานุกรมศิลปินเพลงไทยในรอบ 200 ปีแห่งกรุงรัตนโกสินทร์” , หน้า 209

ท่านจะเดินทางออกจากบ้าน ซึ่งมีร่มคำคันยาวในมือ เพื่อไปสอนที่วิทยาลัยนาฏศิลป์ สนามหลวง โดยอาศัยรถประจำทางในการเดินทาง¹⁷ ครูหลวงไพเราะฯ ปฏิบัติเช่นนี้เป็นประจำ ถึงแม้ร่างกาย อันชรภาพ มีโรคประจำตัวคือ โรคหืด ซ้ำยังโดนรุมเร้าด้วยโรคมะเร็งที่คอและปาก จะกลืนอะไรแต่ละทีก็ลำบาก ในบางครั้งต้องนอนรักษาตัวในโรงพยาบาล แต่ท่านเองก็มีเคยย่อท้อที่จะไปสอน

นายจ่านองราชกิจ กัลยาณมิตรแห่งชีวิต ได้นำความกราบบังคมทูลให้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบันทรงทราบถึงอาการเจ็บป่วย จึงได้ทรงโปรดเกล้าฯ ให้เป็นคนไข้ในพระบรมราชานุเคราะห์¹⁸

นอกจากท่านจะมีความสุขกับการสอนแล้ว การเล่นดนตรีก็เปรียบเสมือนเป็นส่วนหนึ่งของตัวท่าน จะเห็นว่าเมื่อใดที่ไปเล่นดนตรีในงานใด ๆ ก็ตาม จะเป็นเวลาที่มีความสุขเหมือนลิ้มอาการเจ็บป่วยไปเลย ชีวิตของท่านจึงเปรียบเสมือนมีดนตรีเป็นยาวิเศษชูกำลัง เป็นยาอายุวัฒนะเสียก็ว่าได้

จนเมื่อเดือนสิงหาคมของปี พ.ศ. 2518 ท่านได้เข้าพักรักษาตัว ณ โรงพยาบาลศิริราช เป็นคนไข้หลวง โดยท่านมีอาการของไข้หวัด อ่อนเพลีย และปวดบวม จนกระทั่งวันที่ 13 สิงหาคม พ.ศ. 2518 เวลาประมาณ 08.00 น. หลวงไพเราะเสียงซอ (อุ่น ดุริยชีวิน) ได้ถึงแก่กรรม โดยสงบ สิริรวมอายุ 84 ปี

ครูหลวงไพเราะเสียงซอ (อุ่น ดุริยชีวิน) เป็นนักดนตรีที่มีฝีมือเป็นเลิศ ท่านรักดนตรีเหมือนชีวิตจิตใจ ท่านกับซอแยกกันไม่ออก ถึงแม้ท่านจะจากเราไปนานแล้วก็ตาม แต่ตัวโน้ตและบทเพลงของท่านยังโลดแล่นอยู่ในสังเวียนเพลง ยังกึกก้องอยู่ในโสตประสาทของนักดนตรีไทยหลายคน ประกอบกับเมื่อมีชีวิตอยู่ ท่านได้ถ่ายทอดวิชาความรู้ไว้ให้ศิษย์อย่างมากมาย สั่งสมถ่ายทอดมายังศิษย์รุ่นหลัง จนทางเพลงของท่านเป็นที่ยอมรับกันว่าละเมียดละไม แสนที่จะไพเราะที่สุด สมแล้วกับราชทินนาม “ ไพเราะเสียงซอ ”

¹⁷ส. ตูลยานนท์, แนะนำให้ท่านรู้จักกับหลวงไพเราะเสียงซอ (อุ่น ดุริยชีวิน) วารสารเมืองโบราณ ตีพิมพ์ในที่ระลึก 100 ปีเกิดหลวงไพเราะเสียงซอ (อุ่น ดุริยชีวิน), 2535, หน้า 35.

¹⁸เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, หลวงไพเราะเสียงซอ อนุสรณ์สถาปนากิจศพนางราชทัณฑพิทักษ์ (ล้วน อัสตดวาสี) ตีพิมพ์ในที่ระลึก 100 ปีเกิดหลวงไพเราะเสียงซอ (อุ่น ดุริยชีวิน), 2535, หน้า 38.

รูปที่ 8 ภาพงานรดน้ำศพหลวงไพเราะเสียงซอ (อุ่น ดุริยชีวิน)

อัจฉริยะทางด้านดนตรีของครูหลวงไพเราะเสียงซอ (อุ่น ดุริยชีวิน)

ผู้วิจัยได้อ่านพบในหนังสือเล่มหนึ่งที่ทรงศาสตราจารย์พิชิต ชัยเสรี ข้าราชการบำนาญ ภาควิชาดุริยางคศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้เขียนไว้เกี่ยวกับประวัติชีวิตและผลงานของหลวงไพเราะเสียงซอ (อุ่น ดุริยชีวิน) ผู้วิจัยเห็นว่าข้อความที่เขียนไว้แสดงถึงความสามารถที่ใคร ๆ หรือทุกคนไม่อาจจะทำได้ นับเป็นสิ่งที่น่าทึ่ง จึงได้คัดมาเล่าขานให้ทราบกัน

“ ครั้งหนึ่งมีการบรรเลงเพลงเชิดจีนตัวที่ 4 ในละครดึกดำบรรพ์เรื่องควี ซึ่งมีครูฝรั่งคนตรีรส เป็นคนตรีระนาด ครูสอน วงฆ้อง เป็นคนตีฆ้อง ครูอรุณเป็นคนทุ้ม ครูเทียบ กงลายทอง เป็นคนขลุ่ย และพ่อหลวงเป็นคนสีซออยู่ ช่วงกลางตัวซึ่งจะต้องมีการเดี่ยวแต่ละเครื่องมือนั้น ถ้าเป็นปีพาทย์ไม้แข็งก็เริ่มที่ปีก่อน แล้วจึงไประนาดเอก ฆ้องใหญ่ ฆ้องเล็ก และระนาดทุ้ม ตามลำดับ ถ้าเป็นไม้นวมก็เริ่มที่ขลุ่ยก่อน แล้วเรียงไปตามลำดับ เช่นเดียวกัน ในกรณีที่มิซออยู่ด้วย ซอผู้ก็มักจะรับต่อจากขลุ่ย หรือมิฉะนั้นบางครั้งก็รับต่อจากระนาดทุ้ม แต่ในการบรรเลงคราวนั้น มิได้ตกลงกันไว้ก่อน เมื่อครูเทียบเดี่ยวขลุ่ยจบกระบวนไปแล้ว ทั้งพ่อหลวงและครูฝรั่งก็รอกันอยู่ ทำให้เกิดเสียงว่างอยู่ชั่วขณะ แต่ก่อนจะหมดห้องแรกของโน้ตสากลในจังหวะ 2/4 นั้น ผู้เขียนได้ยินครูฝรั่งพูดขึ้นโดยเร็วว่า “ น้ำหลวงสิ ” ในทันทีนั่นเอง พ่อหลวง ก็บรรเลงเดี่ยวขึ้นรับได้ทันควัน ในอีก 3 ห้องที่ยังมีจังหวะเหลืออยู่แต่กระบวนหนทางที่รับนั้น กลับมีความพอเหมาะสมควรดี

จนสามารถเคลื่อนเสียงว่างของห้องแรก ซึ่งมีความอึกอักอยู่เมื่อครู่ให้หายไปได้อย่างวิเศษ นับเป็นความสามารถปฏิภาณไหวพริบอันเลิศยิ่งนัก”¹⁹

จากข้อความข้างต้น เมื่อได้อ่านครั้งใดก็ยิ่งทำให้ผู้วิจัยตั้งและชื่นชมในความสามารถของครูหลวงไพเราะเสียงซอ (อุ่น คूरยชีวิน) ยิ่งนัก หากเป็นไปได้ก็อยากมีโอกาสได้ฟังการบรรเลงซอจากท่านในขณะที่ท่านยังมีชีวิตอยู่ แต่มันคงเป็นไปได้ไม่ได้ เพราะท่านเสียชีวิตไปนานแล้ว จึงมีโอกาสแค่ได้ฟังจากแถบบันเสียง หรือเป็นการเล่าให้ฟังของบุคคลที่เคยได้พบปะเป็นลูกศิษย์ท่าน แต่ท่านก็เพียงพอที่จะทำให้ผู้วิจัยเคารพยกย่องท่านไว้ให้เป็นศิลปินต้นแบบ ศิลปินในดวงใจ และจะขอก้าวเดินตามเส้นทางสายดนตรี เพื่อสืบทอดเจตนารมณ์ของท่านต่อไป พร้อมกับตั้งสัตย์ปฏิญาณว่าจะเป็นครูที่ตั้งมั่นอยู่ในความดี

จากการที่ผู้วิจัยศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับประวัติของหลวงไพเราะเสียงซอ (อุ่น คूरยชีวิน) ยังพบความเป็นอัจฉริยะทางดนตรีของท่านอีกมากมาย อาทิเช่น เมื่อในสมัยที่ท่านยังเป็นเด็กชายอ่อนอยู่นั้น ท่านสามารถสีซอได้จนเป็นที่พระทัย ม.จ.อุกฉวิธ สุขสวัสดิ์ จนเป็นเหตุของการมีชีวิตเริ่มต้นในฐานะมหาดเล็ก ซึ่งเป็นการฉายแววของการเป็นเพชรน้ำหนึ่งที่กำลังค่อย ๆ จรัสแสงออกมา ไม่เพียงเท่านี้ แม้แต่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ท่านยังทรงโปรดปรานฝีมือการบรรเลงซอของครูหลวงไพเราะฯ มาก เพราะท่านสามารถสีซอเลียนเสียงและคลอเสียงร้องได้สนิทสนมจนมีรับสั่งว่า “ ไม่ต้องมัวไปฟังบทหรอก ไอ้อุ่นมันสีซออยู่แล้ว ” จากรับสั่งเช่นนั้นก็เป็นเครื่องพิสูจน์ถึงความเป็นอัจฉริยะทางด้านดนตรีของท่านได้อีกประการหนึ่ง

เมื่อพ.ศ. 2467 ก็เป็นครั้งหนึ่งที่เป็นผลงานและความฉลาดหลักแหลมของครูหลวงไพเราะฯ ด้วยเหตุที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระประชวร แพทย์ได้ถวายคำแนะนำให้ทรงฟังดนตรีเบา ๆ จึงมีการจัดวงเครื่องสายไปบรรเลงโดยพยายามทำให้เสียงเบาแต่ฟังนุ่มนวล ซึ่งในครั้งนั้นหลวงไพเราะฯ สีซอด้วงและได้แก้ปัญหาความคังของซอด้วงโดยเอาผ้าอุดไว้ที่กระบอกซอพอหลวม ๆ จึงเป็นข้อยืนยันอีกข้อหนึ่ง ที่แสดงความเป็นอัจฉริยะทางดนตรี ของท่าน

ส่วนเรื่องของซอสามสายก็เช่นกัน ท่านบรรเลงได้ไพเราะจับใจ แม้ในครั้งหนึ่งพระยาประสานดุริยศัพท์ (แปลก ประสานศัพท์) ผู้เป็นครูของท่าน เคยกล่าวทักไว้ก็ตาม แต่ท่านก็อาศัย

¹⁹ พูนพิศ อมาตยกุลและคณะ. “ นามานุกรมศิลปินเพลงไทยในรอบ 200 ปีแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ”, หน้า 210-211.

ความพยายามและพรสวรรค์เฉพาะตัวแม้ท่านจะบอกกับใคร ๆ ว่า “ ฉันไม่ได้หัด ”²⁰ แต่ท่านก็บรรเลงได้อย่างไม่มีที่ติ ด้วยเหตุดังกล่าวท่านจึงเป็นผู้ที่มีศิษย์มาขอฝากเนื้อฝากตัวเรียนวิชากับท่านอย่างมากมายจนยอมอุทิศตัวเป็น “ ลูก ” ของ “ พ่อหลวง ” กันเป็นแถว จนถึงเป็นการสืบทอดสายเลือดทางดนตรีของท่านให้คงไว้

ผลงานที่ฝากไว้ในแผ่นดิน

หลวงไพเราะเสียงซอ (อุ่น คุรชชีวิน) เป็นผู้ที่มีผลงานเป็นที่ปรากฏในงานราชการมากมาย เป็นผู้ที่ยกย่องรับใช้ได้เบื้องพระยุคลบาทแด่องค์พระมหากษัตริย์ และยังรับภาระสำคัญในงานพระราชพิธีต่าง ๆ อาทิ เป็นผู้บรรเลงซอสามสายในวงขับไม้ ที่ต้องใช้ประกอบในงานพระราชพิธีไม่ว่าจะเป็นพิธีสมโภชเสด็จตรึงงานพระราชพิธีฉัตรมงคล หรือในงานพระราชพิธีขึ้นระวางพระคชาธาร ในรัชกาลของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวก็เช่นกัน ท่านก็ยังเป็นผู้บรรเลงในวงขับไม้ เมื่องานพระราชพิธีรับและขึ้นระวางสมโภชช้างเผือก ซึ่งพระเสวตคชเคชดิลก ในวันที่ 15 พฤศจิกายน พ.ศ. 2470 ณ พระราชวังดุสิต ส่วนในรัชกาลปัจจุบัน ครูหลวงไพเราะฯ ได้ร่วมบรรเลงในวันขับไม้เป็นครั้งสุดท้าย ในพระราชพิธีรับและขึ้นระวางสมโภชพระเสวตวรรตนกวี ณ จังหวัดเชียงใหม่ เมื่อระหว่างวันที่ 17 – 24 มกราคม พ.ศ. 2509

เมื่อ พ.ศ. 2474 พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จประพาสอำเภอสัตหีบ โดยเรือพระที่นั่งจักรี หลวงไพเราะเสียงซอตามเสด็จด้วย และได้กราบทูลอยากจะให้ทรงพระราชนิพนธ์เพลงที่มีเสียงคลื่นของทะเลคุบ้าง พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ก็ทรงเห็นด้วย จึงรับสั่งถามว่ามีเพลงอะไร หลวงไพเราะฯ จึงกราบทูลถึงเพลงคลื่นกระทบฝั่ง 2 ชั้น “ ขอให้ทรงพระราชนิพนธ์เป็น 3 ชั้น ” พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ จึงได้ให้ครูหลวงไพเราะฯ ต่อเพลงคลื่นกระทบฝั่ง 2 ชั้นถวาย และต่อมาก็ได้ทรงพระราชนิพนธ์ต่อมา จนเป็นเพลงคลื่นกระทบฝั่ง 3 ชั้น ที่นิยมใช้บรรเลงเป็นเพลงโหมโรงในปัจจุบัน

รองศาสตราจารย์พิชิต ชัยเสรี ได้เล่าให้ผู้วิจัยฟังว่า “ เมื่อสมัยที่ครูหลวงไพเราะเสียงซอ (อุ่น คุรชชีวิน) ตามเสด็จพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จประพาสอำเภอสัตหีบ โดยเรือพระที่นั่งหลวงจักรี มีอยู่วันหนึ่ง ในหลวงท่านทรงรับสั่งหาครูที่จะมาสอนซอ จึงได้ทรงให้

²⁰ พูนพิศ อมาตยกุลและคณะ , “นามานุกรมศิลปินเพลงไทยในรอบ 200 ปีแห่งกรุงรัตนโกสินทร์” , หน้า 210.

หลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) กับครูหลวงไพเราะเสียงซอ (อุ่น คุรยชีวิน) สีซอ ในห้องโถงโดยมิได้บอกก่อนว่าใครอยู่ห้องไหน แล้วทรงเลือกบุคคลโดยมิทรงทราบว่าเป็นผู้ใด ทรงใช้การฟังเสียงว่า ใครบรรเลงเป็นที่พอพระราชหฤทัยมากกว่ากัน ในครั้งนั้น พระองค์ทรงเลือก ครูหลวงไพเราะเสียงซอ (อุ่น คุรยชีวิน) จึงเป็นเหตุให้หลวงไพเราะเสียงซอ กล่าวอยู่เสมอว่า ท่านเลือกฉัน ”

นอกจากนี้แล้วครูหลวงไพเราะเสียงซอ ยังมีผลงานในด้านการสอน โดยสอนตั้งแต่เจ้านายจนสามัญชน ท่านสอนดนตรีจนถึงวาระสุดท้ายแห่งชีวิต สอนที่วิทยาลัยนาฏศิลป์ แม้ร่างกายจะไม่ไหว แต่ก็มาสอนประจำมิได้ขาด ขอมอุทิศให้กับดนตรีจริง ๆ

หลวงไพเราะเสียงซอ (อุ่น คุรยชีวิน) ผู้ที่ถือดนตรีเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต มีความสุขที่ได้เล่นดนตรี ยามร่างกายสังขารนั้นอ่อนแอ ก็มีดนตรีเป็นยาชูกำลัง ท่านได้ฝากผลงานไว้ในแผ่นดินสยามมากมาย ได้บรรเลงดนตรีขับกล่อมถวายเจ้านาย สนองพระเดชพระคุณมาเป็นเวลานาน จนทางเพลง ทางซอของท่าน นับเป็นทางซอที่ครองใจนักดนตรีหลายคนมาจนปัจจุบัน ครูหลวงไพเราะเสียงซอเป็นครูอาวุโสที่มีเมตตากรุณา สุภาพ และเป็นที่เคารพรักของศิษย์ทุกคน ท่านเป็นปูชนียบุคคลที่สำคัญแห่งวงการดนตรีไทย และควรที่นักดนตรี ศิลปินในรุ่นหลัง ควรระลึกถึงและสำนึกไว้เสมอ

รูปที่ 9 ภาพครูหลวงไพเราะเสียงซอ ผู้เป็นอัจฉริยะในการบรรเลงซอด้วง

รูปที่ 10 ภาพครูหลวงไพเราะเสียงซอ ผู้เป็นอัจฉริยะในการบรรเลงซอสามสาย

ศาสตร์ด้านดุริยางค์ไทย จัดได้ว่าเป็นวัฒนธรรมอันสูงค่ามีกระบวนการถ่ายทอดความรู้ที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะมีการสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่นด้วยการเสียดสอทั้งกำลังกาย กำลังใจ กำลังทรัพย์ ของครูผู้ซึ่งเป็นที่รักที่เคารพของศิษย์ จนบังเกิดเป็นศิลปินที่สืบทอดเจตนารมณ์ ปณิธานอันแน่วแน่ของครูดนตรีไทย ก่อเกิดผลงานอันทรงคุณค่าพร้อมกับดำรงคงอยู่ เป็นเครื่องเชิดหน้าชูตาแสดงถึง “ ราก ” ทางวัฒนธรรมเพราะ “ ราก ” ยิ่งหยั่งลึกเท่าใด ก็ยิ่งแสดงให้เห็นถึงการสั่งสมของอารยธรรมที่ใช้เวลาในการบ่มเพาะตัวเองมาช้านานเท่านั้น

“ ศิลปินแห่งดนตรีไทย ” ผู้ซึ่งมีบทบาทเป็นทั้งผู้ประพันธ์และผู้บรรเลงหรือเรียกอีกนัยว่า “ นักดนตรี ” ผู้มีหน้าที่สำคัญ เป็นผู้ถ่ายทอดนำความสุข ความบันเทิงผ่านสื่อกลางอย่างเครื่องดนตรี สะกดให้ผู้ฟังคล้อยตามในผลงานได้อย่างน่าอัศจรรย์

“ ครูดนตรี ” ผู้รับภาระเป็นผู้ที่รักษาและถ่ายทอดบทเพลง ลีลาแห่งท่วงทำนอง ให้คงอยู่หรือสืบทอดให้ชนรุ่นหลัง โดยครูแต่ละท่านนั้นจะมีกระบวนการการถ่ายทอดที่เป็นแบบฉบับของตนเอง แต่จุดมุ่งหมายมีเพียงอย่างเดียวก็คือ อยากให้ศิษย์มีความรู้ ความสามารถ และสืบทอดวิชาให้คงอยู่ต่อไป จึงเป็นเหตุแห่งการเกิดสายดนตรี

การสืบทอดสายดนตรี เป็นการรับมรดกแห่งวิชาความรู้ สั่งสมวิทยาการชั้นสูง พร้อมกับพัฒนาองค์ความรู้ต่าง ๆ โดยไม่ละเมียดออกนอกกรอบที่โบราณจารย์วางไว้ นำความเจริญมาสู่สายดนตรีที่ตนเองสังกัดอยู่ เป็นเครื่องเกื้อหนุนสายดนตรีให้มีชื่อเสียง เปรียบเสมือนดาวดวงน้อยที่คอยส่องแสงประดับท้องฟ้า ส่งให้พระจันทร์นั้นดูงามเด่น ก็เหมือนลูกศิษย์ที่รักษาความดี ความสวยงาม ความไพเราะของดนตรี รักษาชื่อเสียงของบรมครูที่สั่งสอนมา พร้อมกับส่งเสริมในตัวครูผู้ถ่ายทอดวิชาความรู้ให้ ก็จะส่งผลดีมายังสายสกุลดนตรีของตน

ครูหลวงไพเราะเสียงซอ (อุ่น ดุรยชีวิน) เป็นผู้ที่ถูกศิษย์ลูกหาเคารพนับถือเป็นจำนวนมากจัดเป็นสายคนตรีได้สายหนึ่ง และยังเป็นสายคนตรีที่มีจำนวนผู้ร่วมสืบทอดมิใช่น้อย ผู้วิจัยจึงได้รวบรวมประวัติของนักดนตรีที่มีชื่อเสียง และเป็นผู้ที่ได้รับการถ่ายทอดวิชาความรู้ในสายคนตรีของครูหลวงไพเราะเสียงซอ (อุ่น ดุรยชีวิน)

ประวัติศิษย์ผู้สืบทอดสายคนตรีของครูหลวงไพเราะเสียงซอ (อุ่น ดุรยชีวิน)

ครูปลั่ง วนเขจร (พ.ศ. 2442 – ไม่ทราบปีที่ถึงแก่กรรม)

ครูปลั่ง วนเขจร เกิดเมื่อวันที่ 6 เมษายน พ.ศ. 2442 ตรงกับวันแรม 11 ค่ำ เดือน 5 ปีกุน มีศักดิ์เป็นหลานน้ำของหลวงไพเราะเสียงซอ (อุ่น ดุรยชีวิน) จึงได้เรียนซอกับน้ำ

เมื่อปี พ.ศ.2452 อายุ 12 ปี จึงได้ถวายตัวเป็นมหาดเล็กในสมเด็จพระเจ้าฟ้าอภัยวงศ์เดชาวชิกรมหลวงนครราชสีมา เมื่ออายุ 22 ปี อุปสมบทที่วัดเอี่ยมวรนุช มีสมเด็จพระพุฒาจารย์เป็นอุปัชฌาย์

เมื่อวันที่ 1 มิถุนายน พ.ศ.2471 ได้เข้าถวายตัวเป็นมหาดเล็กในพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว สังกัดกองปี่พาทย์และโขนหลวง และเมื่อวันที่ 23 สิงหาคม พ.ศ. 2478 จึงได้ย้ายมาอยู่กรมศิลปากร

ครูปลั่งเป็นผู้ที่มีฝีมือในซอด้วงและซออู้ ได้เป็นครูสอนซอให้กับโรงเรียนนาฏดุริยางค์ (วิทยาลัยนาฏศิลป์) ถึงแก่กรรมด้วยโรคควินโรค

ครูไพล่ วนเขจร (2448 – 2491)

ครูไพล่ วนเขจร เกิดเมื่อวันที่ 17 กรกฎาคม พ.ศ. 2448 ที่ตำบลผักไห่ อำเภอฟักไห่ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา บิดาชื่อ อุ่น มารดาชื่ อ้น มีพี่ชายหนึ่งคนชื่อ ปลั่ง เป็นนักดนตรีเรียนวิชาสามัญที่โรงเรียนวัดชีโพน และเรียนวิชาคนตรีกับหลวงไพเราะเสียงซอ (อุ่น ดุรยชีวิน) ซึ่งมีศักดิ์เป็นน้ำ

เมื่ออายุ 17 ปี ได้เข้ารับราชการในตำแหน่งนักเรียนฝึกหัด ต่อมาได้รับการบรรจุเป็นพนักงานชั้น 3 กองคนตรี กรมบัญชาการมหาดเล็ก เมื่อ พ.ศ. 2478 ได้ย้ายมาสังกัดกองการสังคีตกรมศิลปากร

สมรสกับนางทองสุก มีบุตรธิดาด้วยกัน 6 คน ครูไพล่ รับราชการในกรมศิลปากรเรื่อยมาจน พ.ศ.2491 จึงถึงแก่กรรมด้วยโรคเส้นโลหิตในหัวใจอุดตัน รวมอายุ 43 ปี

นางสนิทบรรเลงการ (ละเมียด จิตตเสวี) (2447 – 2516)

ครุละเมียด จิตตเสวี เกิดเมื่อวันที่ 19 กันยายน พ.ศ. 2447 ที่ตำบลบางขุนพรหม กรุงเทพมหานคร บิดาเป็นครูเครื่องสายและทำจะเข้กับซอซายที่บ้าน จึงเริ่มหัดดนตรีกับบิดา

พ.ศ. 2456 ได้เข้าเรียนในชั้นประถมศึกษาที่โรงเรียนใกล้บ้าน ภายหลังบิดาให้ลาออกมาช่วยงานดนตรีที่บ้าน และได้เรียนจะเข้เพิ่มเติมจากหลวงว่องจะเข้รับ (โต กมลวาทิน) จนมีฝีมือ

พ.ศ. 2482 เข้ารับราชการเป็นศิลปินจัตวา นักดนตรีไทย กองดุริยางคศิลป์ กรมศิลปากร และเมื่ออายุ 60 ปี จึงออกจากราชการในปี พ.ศ. 2507 กรมศิลปากรได้เชิญให้เป็นอาจารย์พิเศษสอนเครื่องสายในโรงเรียนนาฏศิลป์ (วิทยาลัยนาฏศิลป์)

ครุละเมียด จิตตเสวี สมรสกับขุนสนิทบรรเลงการ (จง จิตตเสวี) มีบุตรชายคนเดียวชื่อนายเจริญ จิตตเสวี ท่านถึงแก่กรรมเมื่อ 13 กรกฎาคม พ.ศ. 2516

ท่านได้อัดเสียงเดี่ยวจะเข้ไว้กับห้าง ต. เสีกขวน เพลงลาวแพน เพลงเขมรปี่แก้ว ทางสักวา เพลงกราวใน เป็นต้น

อาจารย์เจริญใจ สุนทรวาทิน (พ.ศ.2458 – ปัจจุบัน)

อาจารย์เจริญใจ สุนทรวาทิน เป็นบุตรคนสุดท้องของพระยาเสนาะดุริยางค์ (แซ่มสุนทรวาทิน) กับคุณหญิงเสนาะดุริยางค์ (เรือน) เกิดเมื่อวันที่ 16 กันยายน พ.ศ. 2458

ฝีมือการบรรเลงซอสามสายของท่านนับว่าเป็นเลิศ เมื่อ พ.ศ. 2518 ท่านได้รับเชิญจากกรมศิลปากร ให้บันทึกเสียงการขับร้องและบรรเลงเดี่ยวซอสามสายเพื่อเก็บไว้เป็นแบบฉบับของดุริยางคศาสตร์ และเป็นคนแรกในประวัติศาสตร์ดนตรีของสยามที่สามารถสีซอสามสายและขับร้องไปพร้อมกัน

ได้คิดแต่งทางร้อง ได้แก่ เพลงพญาสี่เสาจินตะหราวาทิ สาวสุดสวย และฉลองพระนคร

ในปี พ.ศ. 2530 ได้รับเกียรติให้รับพระราชทานปริญญาศิลปกรรมศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ (สาขาดุริยางค์ไทย) จากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และเป็นศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (คีตศิลป์) นับเป็นผู้ทำประโยชน์แก่ประเทศชาติอย่างยิ่ง

ครูเบญจรงค์ ธนโกเศศ (2461 - ปัจจุบัน)

ครูเบญจรงค์ ธนโกเศศ นามเดิมว่า เดิม เป็นบุตรคนโตของ นายเตียง และนางทองอยู่ ธนโกเศศ เกิดเมื่อวันที่ 5 ตุลาคม พ.ศ. 2461 ตรงกับแรม 15 ค่ำ เดือน 10 ปีมะเมีย ได้เปลี่ยนชื่อจาก เดิม มาเป็น เบญจรงค์ ในสมัยรัฐบาลของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ปฏิวัติ วัฒนธรรมไทย

ท่านศึกษาวิชาดนตรีกับครูเตียงผู้เป็นบิดา ประกอบกับบ้านอยู่ในละแวกบ้านนักดนตรี หลายท่าน อาทิ บ้านหลวงไพเราะเสียงซอ (อุ่น คูรยชีวิน) บ้านครูละเมียด จิตตเสวี บ้านครูไป่ ครูปลั่ง วนเขจร ฯลฯ

เรียนซอด้วงกับครูไป่ วนเขจร จนชำนาญ จึงได้ต่อเพลงเดี่ยวจากครูปลั่ง วนเขจร ถึงเพลงกราวใน ภายหลังได้ต่อเพลงเดี่ยวเพิ่มจากหลวงไพเราะเสียงซอ (อุ่น คูรยชีวิน) และต่อทางร้องกับครูละเมียด อิศรางกูร ณ อยุธยา ครูเชื้อ นักร้อง และครูท้วม ประสิทธิ์กุล

ชีวิตครอบครัวได้สมรสกับเรือเอกชิต ฉ่างฉวี ร.น. มีบุตรด้วยกัน 5 คน ภายหลังก่อนเกษียณอายุราชการ ได้แยกทางกับสามี

ครูเบญจรงค์ ธนโกเศศ ได้ชื่อว่าเป็นนักสีซอด้วงผู้แม่นเพลง สีซอขึ้นหัดเป็นหลักของวงเสียงซอดี มีรสมือ ได้เสียงชัดเจนแจ่มแจ้ง เมื่อเกษียณอายุจากธนาคารออมสินเมื่อ พ.ศ. 2522 วิทยาลัยนาฏศิลป์ กรมศิลปากร ได้เชิญมาเป็นอาจารย์พิเศษ และเมื่อปี พ.ศ.2541 ได้เป็นศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (ดนตรีไทย)

ครูศิลป์ ตราโมท (2478 - ปัจจุบัน)

ครูศิลป์ ตราโมท เกิดเมื่อวันที่ 9 สิงหาคม พ.ศ. 2478 เป็นบุตรนายมนตรี ตราโมท กับนางลิ้นจี่ ตราโมท เรียนจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 จากโรงเรียนวัดสวัสดิ์วารีสิมาราม

การศึกษาดนตรีเริ่มเมื่อเข้าเรียนในโรงเรียนนาฏศิลป์ โดยเรียนห้องวงใหญ่ จากครูโชติ คุริยประณีต พอถึงระดับชั้นกลาง ได้เรียนกับครูหลวงบำรุงจิตเจริญ ครูประณีตวรศัพท์และครูประสิทธิ์ ถาวร เรียนเครื่องสายโดยใช้เวลาวางศึกษาโดยเรียนกับครูประเวช กุมุท และหลวงไพเราะเสียงซอ (อุ่น คูรยชีวิน)

ด้านการขับร้องเรียนกับครูท้วม ประสิทธิ์กุล ครูศรีนาฏ เสริมศิริ เรียนขับเสภากับครูโชติ คุริยประณีต ภายหลังครูประเวช กุมุท แนะนำเพิ่มเติมให้ เรียนพากย์โขนกับครูมหาदनอม โหมด และครูประพันธ์ สุคนธชาติ ส่วนการตีจิมศึกษากับบิดาจนเดี๋ยวลาวแพน เดี่ยวกราวในจาก

ครูทานตะวัน และประดิษฐ์ทางเคียวจิมเพลงนกขมิ้น ได้รับมอบจากนายมนตรี ตราโมท ให้เป็นประธานประกอบพิธีไหว้ครู เมื่อ พ.ศ. 2524

เริ่มรับราชการเป็นครูวิชาคณิตศิลป์ในกองการสังกัดเมื่อ พ.ศ. 2499 ขณะเดียวกันก็เข้ามาเป็นครูสอนเครื่องสายในวิทยาลัยนาฏศิลป์ด้วย

เกษียณอายุราชการเมื่อ พ.ศ. 2538 ในตำแหน่งหัวหน้าฝ่ายครูวิชาคีไทย ปัจจุบันได้รับการพิจารณาจ้างให้ดำรงตำแหน่งผู้เชี่ยวชาญด้านดนตรีไทย

สมรสกับนางวรรณะ ตราโมท เมื่อ พ.ศ. 2515 มีธิดา 1 คน ชื่อ เวสาลี ตราโมท

ครูเฉลิม ม่วงแพศรี (2481 – ปัจจุบัน)

ครูเฉลิม ม่วงแพศรี เกิดเมื่อวันที่ 2 สิงหาคม พ.ศ. 2481 เป็นบุตรของนายช่วงและนางพร้อม ม่วงแพศรี เริ่มศึกษาคณิตศาสตร์ด้วยตนเอง โดยใช้ไม้ตของร้านครูยิบบรรณ ต่อมาเรียนกับนายจำลอง อิศรางกูร ณ อยุธยา และนายโองการ กลีบชั้น

ต่อมาได้เป็นศิษย์ของพระยาภูมิเสวิน (จิตร จิตตเสวี) และครูทเวาประสิทธิ์ พาทยโกศล โดยศึกษาเรื่องซอสามสาย

ในปี พ.ศ. 2509 ได้เข้ารับราชการในโรงเรียนนาฏศิลป์ โดยสอนในวิชาภาษาไทย ซึ่งขณะนั้นเองได้พบกับครูหลวงไพเราะเสียงซอ (อุ่น คุรุยชีวิน) และนายประเวช กุมุท จึงได้ศึกษาทางซอของท่าน

ครูเฉลิม ม่วงแพศรี เป็นผู้ที่จริงจังกับการสอน โดยเฉพาะในการสอนเครื่องสาย เนื่องจากเป็นผู้ที่มีใจรักในดนตรี ท่านยังเป็นอาจารย์พิเศษสอนวิชาเครื่องสายไทยให้กับสถาบันอุดมศึกษาอีกหลายแห่ง ได้แก่ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ กรมศิลปากร มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เป็นต้น

ครูสุวิทย์ บวรวัฒนา

ครูสุวิทย์ บวรวัฒนา เป็นบุตรของขุนบวรนายก ผู้เป็นต้นตระกูลวัฒนา และนางจ้อย เกิดเมื่อวันที่ 1 กรกฎาคม พ.ศ. 2453 ที่จังหวัดราชบุรี

เริ่มหัดดนตรีมาตั้งแต่อายุ 6 - 7 ปี โดยเรียนซอด้วงจากครูผิว และต่อมาได้ไปฝากตัวเป็นศิษย์เรียนซอกับครูพร้อม (หลานของพระยาประสานดุริยศัพท์) ยังมีโอกาสศึกษาคณิตศาสตร์กับครูพุด นันทพล ศิษย์ผู้ที่ต่อเคียวจิมให้ และมีโอกาสหัดบรรเลงออร์แกนกับครูเจือ เสนีย์วงศ์

จนชำนาญ นอกจากชิม ซอด้วง และออร์แกนแล้ว ยังมีโอกาสได้เรียนซออยู่กับหลวงไพเราะเสียงซอ (อุ่น คุรยชีวิน) ซอสามสายกับครูท้าวประสิทธิ์ พาทยโกศล อีกด้วย

สมรสกับนางวิจิตรามีบุตรธิดาด้วยกัน 3 คน เกษียณอายุในตำแหน่ง เอกอัครราชทูตผู้มีอำนาจเต็มประจำประเทศสเปน สหภาพพม่า ไนจีเรีย ไลบีเรียและไอเวอรีโคสต์ ตามลำดับ

ครูอนันต์ คุรยชีวิน (2457 – 2497)

ครูอนันต์ คุรยชีวิน เป็นบุตรชายของหลวงไพเราะเสียงซอ (อุ่น คุรยชีวิน) กับนางนวม เกิดเมื่อปี พ.ศ. 2457 บ้านอยู่ที่ตำบลวัดใหม่อมครต บางขุนพรหม ภรรยาชื่อ ละม่อม เป็นนักดนตรีสีซออยู่ ครูอนันต์ เป็นผู้มีฝีมือดี ซึ่งบิดาภูมิใจมาก แต่ถึงแก่กรรมเมื่อปี พ.ศ. 2497 รวมอายุ 40 ปี

ครูประเวช กุมุท (พ.ศ. 2466 – 2542)

ครูประเวช กุมุท เกิดที่ตำบลคานหาม อำเภออุทัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ. 2466 บิดาชื่อนายวง มารดาชื่อ ชุ่ม ปู่ชื่อ กลีบ ย่าชื่อ สาย

ส่วนประวัติชีวิต ความรู้ความสามารถและผลงานของท่าน ผู้วิจัยจะได้ทำการอภิปรายต่อไป

ผู้วิจัยพบว่า ส่วนใหญ่ลูกศิษย์หรือผู้ที่ได้รับการถ่ายทอดวิชาความรู้ และการบรรเลงดนตรีจากครูหลวงไพเราะเสียงซอ (อุ่น คุรยชีวิน) จะเป็นผู้ที่มีพื้นฐานหรือมีฝีมืออยู่ในระดับหนึ่งแล้ว เมื่อได้มาศึกษาวิชาดนตรีกับครูหลวงไพเราะฯ ท่านก็จะปรับ ชี้นะแนวทาง พร้อมให้คำแนะนำอย่างละเอียดละไม จึงพัฒนาให้มีฝีมือดีขึ้น พร้อมกับถ่ายทอดวิทยาการความรู้ใหม่ ๆ เพิ่มให้ด้วย ท่านจึงเป็นที่เคารพนับถือของบรรดาลูกศิษย์ลูกหาและได้รับความรัก ความเอื้ออาทร เปรียบเสมือนท่านเป็นบิดาแท้ ๆ จนลูกศิษย์ทั้งหลายได้เรียกท่านติดปากว่า “ พ่อหลวง ”

หลวงไพเราะเสียงซอ (อุ่น คุรยชีวิน) เป็นครูที่มีลูกศิษย์มากและส่วนใหญ่ล้วนแต่เป็นผู้ที่มีฝีมือดี ท่านให้ความรัก ความเมตตากับศิษย์เสมอ ครูประเวช กุมุท ก็เป็นอีกคนหนึ่งที่มีโอกาสได้ใกล้ชิดและฝากเนื้อฝากตัวเป็นศิษย์กันกุฎิ ครูประเวชได้รับความเมตตาจากครูหลวงไพเราะฯ เป็นอย่างมาก ยังได้สัมผัสสรับรส รับฟังกลอนเพลงอันหวานละมุน ลีลาท่วงทำนองอันแสนวิเศษอย่างใกล้ชิดจนซึมซับมาซึ่งตัวท่านเอง ประกอบกับได้รับการถ่ายทอดวิชาความรู้ให้อย่างไม่บิดบัง

ครูประเวช กุมุท เป็นที่ทราบกันดีในวงการดนตรีไทยว่า ท่านคือลูกศิษย์ผู้มีฝีมือคนหนึ่ง ของหลวงไพเราะเสียงซอ (อุ่น คุรยชีวิน) นอกจากนี้ท่านยังได้รับการยอมรับ ยกย่องจากบรรดานักดนตรี ศิลปิน ว่าเป็นผู้มีความสามารถ มีความรู้แตกฉานในเรื่องดุริยางคศิลป์ มีพรสวรรค์และพรแสวงประกอบขึ้นในตัวเอง ยิ่งเมื่อได้รับคำชี้แนะจากครูหลวงไพเราะเสียงซอด้วยแล้ว จึงยากที่จะมีใครเทียมในเรื่องฝีมือซอ พร้อมกับแตกฉานในกระบวนวิชาการ ถือว่าท่านเป็นผู้ที่สืบทอดสายเลือดทางดนตรีจากครูหลวงไพเราะเสียงซอ (อุ่น คุรยชีวิน) อย่างแท้จริง และเป็นผู้ที่มีประวัติน่าสนใจ น่าศึกษาอีกท่านหนึ่งดังมีรายละเอียดประวัติท่านดังต่อไปนี้

ประวัติชีวิตครูประเวช กุมุท

รูปที่ 11 ภาพครูประเวช กุมุท

ครูประเวช กุมุท เกิดเมื่อวันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ. 2466 ที่ตำบลคานหาม อำเภออุทัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา บิดาชื่อนายวง มารดาชื่อนางชุ่ม กุมุท ปู่ชื่อกลับ ย่าชื่อสาย มีพี่ชาย 1 คน ชื่อนายโกวิท กุมุท เป็นนักดนตรีและควบคุมวงอังกะลุง อาชีพหลักของครอบครัวคือทำนา ส่วนอาชีพรอง คือ เล่นดนตรีไทยและการแสดงพื้นบ้าน²¹

²¹ พูนพิศ อมาตยกุลและคณะ, “ นามานุกรมศิลปินเพลงไทยในรอบ 200 ปีแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ”, 2532, หน้า 159.

ชีวิตวัยเยาว์

ครูประเวช กุมุท มีนิสัยใฝ่ในดนตรีมาตั้งแต่อายุเพียง 3-4 ขวบ บิดาซื้อเครื่องดนตรีแบบคนจีนแจ๊ซซอมาไว้ให้ ก็เคาะตีได้ทั้งวัน เมื่ออายุ 6 ขวบ บิดาเริ่มหัดให้ตีซิม ตีกลองแขก และหัดขับร้องโดยเริ่มหัดขับร้องจากเพลง 2 ชั้น อาทิ เพลงเชื้อ 2 ชั้น นอกจากนี้ยังฝึกหัดขับร้องเพลงจระเข้หางยาว เพลงเขมรพระประทุม เพลงจีนขิมเล็ก เป็นต้น และหากมีโอกาสก็จะติดตามบิดาไปตามงานแสดงดนตรีต่าง ๆ บางครั้งบิดาจะให้ทำหน้าที่ตีฉิ่งบ้าง ตีกลองบ้าง อันเป็นที่สนุกสนาน จึงนับว่า ครูดนตรีคนแรกของท่านก็คือบิดา

การศึกษาด้านวิชาการ

เริ่มศึกษาในระดับประถมศึกษาที่โรงเรียนคานหาม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา แต่เข้าเรียนได้เพียงระยะหนึ่ง บิดาก็ให้ย้ายมาศึกษาต่อที่กรุงเทพมหานครที่โรงเรียนดำเนินศึกษา ตั้งอยู่ที่ถนนราชดำเนิน จนจบมัธยมศึกษาปีที่ 1 จึงได้ย้ายมาเรียนต่อที่โรงเรียนนาฏดุริยางค์ กรมศิลปากร (ต่อมาเมื่อ 1 มกราคม พ.ศ. 2515 ยกฐานะเป็นวิทยาลัยนาฏศิลป์) จนจบชั้นสูงสุด (มัธยมศึกษาบริบูรณ์) จากนั้นเข้าศึกษาต่อที่โรงเรียนเตรียมธรรมศาสตร์และการเมืองรุ่นที่ 4 พ.ศ. 2484 และจบการศึกษาในชั้นเตรียมปริญญาเมื่อ พ.ศ. 2486 หลังจากนั้นก็ได้ศึกษาต่อ และได้เดินทางกลับบ้านที่อยุธยาเนื่องจากการคาดเสียชีวิต ในปีเดียวกันนี้ได้เข้ารับราชการในกรมศิลปากร

การศึกษาด้านวิชาดนตรี

ครูประเวช กุมุท เริ่มศึกษาวิชาดนตรีจากบิดาเป็นคนแรก มีความสามารถมาตั้งแต่ยังเล็ก มีความจำเป็นเลิศสามารถขับร้องเพลงไทยและเพลงพื้นบ้าน ตลอดจนช่วยงานดนตรีในครอบครัวมาตั้งแต่อยู่ชั้นประถม และเมื่ออายุ 12 ปี เข้าเรียนวิทยาลัยนาฏศิลป์ กรมศิลปากร เริ่มเรียนซอด้วงกับครูมี พูลเจริญ โดยมีผู้เล่าว่า สามารถต่อเพลง 4 จังหวะได้ถึง 3 เพลง ในเวลาเพียง 1 ชั่วโมง จนฝีมือเป็นที่เด่นชัดเกินกว่าเพื่อนฝูงในรุ่นราวคราวเดียวกัน เมื่ออายุ 14 ปี ได้รับการขัดเกลาเพิ่มเติมจากครูโสภณ ชื่อด่อชาติ เมื่ออายุ 17 ปี มีโอกาสได้เรียนเพลงเดียวกับครูปลั่ง วนเขจร ได้เพลงนกขมิ้น เรียนจะเข้กับนางสนธิทบรรเลงการ (ครูละเมียด จิตตเสวี) และเรียนซอสามสายกับครูอนันต์ คูราชวิน จนได้เพลงเดี่ยวสูงสุด คือ เพลงกราวใน เมื่ออายุ 19 ปี

มีโอกาสดูเรียนกับบรมครูคือ ครูหลวงไพเราะเสียงซอ (อุ่น คุรยชีวิน) ท่านได้สอนกลวิธีการบรรเลงซอทุกประเภทอย่างละเอียดละออ ตลอดจนการสีคลอร้อง การบรรเลงร่วมกับวงดนตรีประเภทต่าง ๆ พร้อมกับวิวัฒนาการเพลงที่ได้มาก่อน ให้ไพเราะยิ่งขึ้น ครูประเวช กุมุทได้รับการถ่ายทอดเพลงเดี่ยวไว้มากมายจากครูหลวงไพเราะเสียงซอ (อุ่น คุรยชีวิน) อาทิ เพลงลาวแพน เพลงพญาโศก เพลงกราวโน เพลงเชิดนอก เพลงทะเลแย้ ตลอดจนถึงเพลงทยอยเดี่ยว เป็นต้น

รูปที่ 12 ภาพครูประเวช กุมุทถ่ายรูปร่วมกับครูหลวงไพเราะเสียงซอ (อุ่น คุรยชีวิน)

นอกจากวิชาความรู้เรื่องเครื่องสายแล้ว ครูประเวช กุมุท ท่านยังเรียนดนตรีเป่าพาทย์จนสามารถบรรเลงได้รอบวงอีกด้วย ความสามารถในการขับร้องนั้น ท่านก็เป็นเลิศเช่นเดียวกันเป็นผู้ที่มีกระแสนเสียงไพเราะ โดยได้มีโอกาสเป็นศิษย์ของครูเหนี่ยว คุรียพันธ์ุ และครูเข้มซ้อย คุรียพันธ์ุ ท่านมีความสามารถทั้งการขับร้องเพลงไทยและเพลงพื้นเมือง อีกทั้งยังขับเสภาและขับกรับได้ไพเราะมากอีกด้วย ครั้นเมื่อครูเหนี่ยว คุรียพันธ์ุ ถึงแก่กรรมเมื่อปี พ.ศ. 2498 ท่านก็ปฏิบัติหน้าเป็นตัวแทนในกรมศิลปากรได้ทันที นอกจากนี้ท่านยังมีความสามารถแต่งบทละครได้อย่างงดงามอีกด้วย

การรับราชการและการทำงาน

พ.ศ. 2486-2490 เป็นครูสอนบรรเลงเครื่องสายในวิทยาลัยนาฏศิลป์ กรมศิลปากร

พ.ศ. 2490 เป็นศิลปินดนตรี แผนกคุรียางค์ไทย กองการสังคีต กรมศิลปากร มีหน้าที่ในการบรรเลงและขับร้องในโรงละคร กรมศิลปากร (โรงเก่า) ร่วมบรรเลงและขับร้องออกอากาศทางสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย

พ.ศ. 2500 เป็นนักร้องและนักดนตรีบันทึกเสียงของกองการสังคีต กรมศิลปากร
พ.ศ. 2505-2522 ได้รับเชิญจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ให้ไปเป็นครูสอนดนตรี ที่ชุมนุม
ดนตรีไทย

พ.ศ. 2507 ลาออกจากกรมศิลปากร ไปปฏิบัติหน้าที่ควบคุมวงดนตรีไทย ณ ธนาคารไทย
พาณิชย์

พ.ศ. 2515 เป็นสมาชิกสมัชชาแห่งชาติ เลขที่ 1014

พ.ศ. 2522 กลับเข้ารับราชการใหม่ เป็นครูและผู้เชี่ยวชาญดนตรีไทย ประจำที่วิทยาลัย
นาฏศิลป์ จังหวัดเชียงใหม่

พ.ศ. 2522 ได้รับเชิญจากมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ให้เป็นครูสอนดนตรีไทย ที่ชุมนุมดนตรี
ไทย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

พ.ศ. 2525 ลาออกจากวิทยาลัยนาฏศิลป์เชียงใหม่ ย้ายมาทำงาน ณ ธนาคารกรุงเทพ
พาณิชย์การ จำกัด สำนักงานใหญ่ จนถึงปี พ.ศ. 2529

พ.ศ. 2529 พักผ่อนอยู่กับบ้านเป็นครูสอนพิเศษ และเป็นที่ปรึกษาของชมรมดนตรีไทย
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

พ.ศ. 2532 สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ประกาศยกย่องเชิดชูเกียรติให้
ครูประเวช กุมุท เป็นศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (ดนตรีไทย) เมื่อวันที่ 8 ธันวาคม
พ.ศ. 2532 และได้ท่านเข้ารับพระราชทานโล่และเข็มเชิดชูเกียรติจากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ
สยามบรมราชกุมารี ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน พระราชวังดุสิต เมื่อวันเสาร์ที่ 24 กุมภาพันธ์
2533

พ.ศ. 2533-2542 ได้รับเชิญจากมหาวิทยาลัยรามคำแหงให้เป็นครูสอนดนตรีไทย ที่ชุมนุม
ดนตรีไทย มหาวิทยาลัยรามคำแหง

รูปที่ 13 ภาพครูประเวช กุมุท ขณะสาธิตบรรยายรายการวิทยุ

ชีวิตครอบครัว

ครูประเวช กุมุท สมรสกับนางนารี มีบุตร-ธิดา 8 คน คือ

1. นายณรงค์ กุมุท
2. นางวนิดา กุมุท
3. นางวราภรณ์ กุมุท
4. นายขจรภพ กุมุท
5. นายนภดล กุมุท
6. นายวิมลชาติ กุมุท
7. นายประสาทศักดิ์ กุมุท
8. นายจักรกฤษณ์ กุมุท (ถึงแก่กรรม)

และได้สมรสกับนางกนกรัตน์ กุมุท เมื่อปี พ.ศ. 2506 มีบุตรธิดา 4 คน คือ

1. นางกนกพันธุ์ สีรี
2. นางสาวฉัตรทิมา กุมุท
3. นายธีรเวช กุมุท
4. นางสาวเกศวิภา กุมุท

รูปที่ 14 ภาพครูประเวช กุมุทถ่ายคู่กับภรรยา นางกนกรัตน์ กุมุท

ลักษณะและอุปนิสัย

ครูประเวช กุมุท เป็นคนหน้าตาดี รูปร่างสันทัด ใจเย็น จิตใจดี โอบอ้อมอารี อ่อนน้อม ถ่อมตน มีความซื่อเป็นเลิศ เป็นคนสมถะเป็นกันเองกับลูกศิษย์ลูกหา คอยสอนศิษย์เสมอ ๆ และการพูดจาดีเป็นที่น่าเชื่อถือ เป็นที่เคารพรักของศิษย์และบุคคลใกล้เคียง

รูปที่ 15 ภาพครูประเวช กุมุท ขณะพักผ่อนในวันว่างที่บ้านปากน้ำ

“ ครูประเวช กุมุท ท่านมีทางเพลงคล้ายกับครูหลวงไพเราะมาก แต่หากจะต่างบ้างก็อยู่ที่เทคนิคการสี อาจจะใช้นิ้วครั้น ซึ่งท่านสอนให้หัดเสมอ ท่านสอนผมด้วยความเป็นกันเองมาก มาที่บ้านบ่อย ๆ ผมสนิทกับครูมากและเคารพท่านมาก ท่านเป็นคนที่เอาใจใส่ในการสอน ละเอียดละเอียดและใจเย็นที่สุด ไม่เคยดุเลย ”²³

ครูศิริปี ตราโมท เล่าให้ผู้วิจัยฟังว่า “ ครูสามารถถอดแบบการสีซอจากครูหลวงไพเราะเสียงซอ (อุ่น คูริยชีวิน) ได้มาก เวลาน้ำเวซสอนจะใจเย็น โดยบรรเลงให้ฟังก่อนไม่เคยดุกับศิษย์เลย อธิบายซอเข้มเขมเป็นกันเองและคอยแนะนำสิ่งดีๆ ให้เสมอ ”²⁴

²³ สัมภาษณ์ ไพศาล อินทวงศ์, 29 มีนาคม 2549.

²⁴ สัมภาษณ์ ศิริปี ตราโมท, 18 มีนาคม 2549.

“ครูประเวช กุมุท ท่านน่าเคารพมาก ท่านใจดี ท่านจะเรียกศิษย์มาซ้อมที่ศาลาเพื่อไปบรรเลงที่คุ้มเจ้าทางเหนือเสมอ ๆ ไม่เคยได้ยินท่านคุณเลย ท่านจะขี้เวลาศิษย์ซ้อมการบรรเลง ทำให้ศิษย์ทุกคนรักท่านและเป็นห่วงท่านเสมอมา”²⁵

ผู้วิจัยเคยได้ยินถึงเรื่องน่ารักของครูประเวช กุมุท ในวงสนทนาของครูแจ้ง คล้ายสีทอง ว่า “มีอยู่ครั้งหนึ่ง ไปงานอะไรที่ไหน ข้าพเจ้าจำไม่ได้ รู้แต่ว่าเป็นการบรรเลงดนตรีไทย คือครูประเวช ท่านรับหน้าที่นักร้องประจำวง แต่หากเครื่องมือใดขาดหรือจะไปห้องน้ำ หากท่านไม่ได้ร้องเพลง ท่านก็จะเข้าไปนั่งหรือบรรเลงแทนเสมอและครั้งนั้นบรรดานักดนตรีวงนี้สนุกสนานหรืออะไรไม่ทราบ พอคิดรูที่ตีประจำห้องวง แกล้งอยากเข้าห้องน้ำและรู้ว่า ครูประเวช ต้องมานั่งแทน จึงสนุกสนานเอาน้ำแกล้งเท พอเปียกเอาไว้ พอครูประเวช มานั่งแทนก็เปียกน้ำหัวเราะ เพราะรู้ตัวว่าถูกเพื่อนแกล้งก็มีได้โกรธแต่อย่างใด แสดงว่าครูประเวช ท่านมีอารมณ์ขัน ใจดีใจดี ไม่โกรธง่าย ถือเป็นการหยอกเย้ากันในหมู่เพื่อนฝูงเพื่อให้เกิดความครื้นเครง”²⁶

รูปที่ 16 ภาพขณะบรรเลงดนตรีไทย

รูปที่ 17 ภาพขณะบรรเลงดนตรีกับเพื่อน

ความสามารถ

ในด้านความสามารถ ครูประเวช กุมุท ท่านเป็นที่ยอมรับในวงดนตรีไทยว่าเป็นผู้มีฝีมือเป็นเลิศ โดยเฉพาะการบรรเลงซอและการขับร้อง การขับเสภา โดยเป็นที่ชื่นชมของบรรดาลูกศิษย์และครูของท่าน ตัวท่านมีความสามารถมาแต่กำเนิดหรือที่ทุกคนเรียกว่า พรสวรรค์ เพราะท่านชอบดนตรี สนใจดนตรีมาแต่ยังเล็ก สามารถขับร้องเพลงได้ตั้งแต่อยู่ชั้นประถมศึกษา มีความจำดีสามารถที่จะต่อเพลงที่ยาวหรือเรียกกันว่าเพลง 4 จังหวะได้ 3 เพลง เพียงเวลา 1 ชั่วโมง

²⁵ สัมภาษณ์ วาสนา ร่มโพธิ์, 18 ตุลาคม 2548.

²⁶ สัมภาษณ์ แจ้ง คล้ายสีทอง, 10 กันยายน 2548.

นอกจากนี้ยังมีกระแสเสียงดี มีระดับเสียงสูงและขับร้องเพลงได้ไพเราะ มีหน้าที่ขับร้องแทนครูเหี่ยวว คุริยพันธ์ เมื่อครูเหี่ยววท่านเสียชีวิตลงไปแล้ว

รูปที่ 18 ภาพการแสดงผลงานเดี่ยวซอด้วง
หน้าพระที่นั่ง วันศิลปินแห่งชาติ 24 กุมภาพันธ์ 2533

รูปที่ 19 ภาพงานสังคีตสายใจไทย

บั้นปลายชีวิต

ครูประเวช กุมุท ได้ลาออกจากธนาคารกรุงเทพ ฯ พาณิชยการ พักผ่อนอยู่กับครอบครัวที่บ้านพัก จังหวัดเชียงใหม่ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2529 เป็นต้นมา เนื่องจากสุขภาพไม่สมบูรณ์ป่วยเป็นโรคทางสมอง แต่ท่านก็มีได้อยู่เฉย ท่านยังสอนและให้คำปรึกษาทางด้านดนตรีแก่ลูกศิษย์ลูกหาอยู่ตลอดมา จนเมื่ออาการป่วยของท่านหนักขึ้นเรื่อย ๆ จนต้องเข้ารักษาตัวที่โรงพยาบาลสวนดอกหลายครั้ง และเมื่อคณะแพทย์ทางโรงพยาบาลได้ตรวจพบว่า ครูประเวช กุมุท ได้ป่วยเป็นโรคมะเร็งในหลอดอาหารด้วยอีกโรคหนึ่ง ครูประเวชได้กลับมาพักรักษาตัวที่บ้าน ครั้งสุดท้ายในเดือนมีนาคม พ.ศ. 2542 และได้สิ้นชีวิตลงอย่างสงบ เมื่อเวลา 06.30 น. ของวันที่ 10 มิถุนายน พ.ศ. 2542 สิริรวมอายุ 76 ปี

จากการศึกษาประวัติชีวิตของครูประเวช กุมุท พบว่าท่านเป็นผู้ที่ประสบความสำเร็จในฐานะการเป็นศิลปิน โดยทำการสร้างสรรค์ผลงานที่มีคุณค่าทางวัฒนธรรมพร้อมยังเป็นผู้ถ่ายทอดทางวัฒนธรรม ผู้มีฝีมือเป็นเลิศ สร้างความเจริญรุ่งเรืองให้กับแขนงวิชาดนตรีไทย

ปัจจัยที่ทำให้ครูประเวช กุมุท เป็นศิลปินที่สมบูรณ์มีด้วยกันหลายประการ อาทิ ท่านเป็นผู้ที่มีความมุมานะ มีความพยายามเป็นเลิศ เป็นผู้มีความขยันหมั่นเพียรในการฝึกซ้อม มีความอดทน โดยสะท้อนให้เห็นภาพจากความอดทนในการถ่ายทอดวิชาความรู้ที่มีต่อศิษย์ ซึ่งแต่ละคนมีความแตกต่างกันในเรื่องระดับสมองและความเฉียบคมของปัญญา เป็นผู้ที่มิทศนคติที่ดี สังกศตุได้จากการทำงานบรรเลงดนตรีกับศิลปินท่านอื่น ๆ จนเป็นที่รักใคร่ ด้วยมีความเป็นกันเอง สุภาพอ่อนโยน จึงส่งผลให้ครูประเวช กุมุท มีชีวิตที่ดีมีความสมบูรณ์ทั้งทางด้านครอบครัวและหน้าที่การงาน ประสบความสำเร็จจนได้เป็นศิลปินแห่งชาติ แม้ตัวท่านจะเกิดจากรากฐานของลูกชาวนา จากคนธรรมดาที่ไม่มีใครรู้จัก กลายมาเป็นบรมครูที่มีชื่อเสียง มีลูกศิษย์ให้ความนับถือจำนวนมาก แต่ตัวครูก็มีได้หลงระเห็จไปกับชื่อเสียงเหล่านั้น แต่ยังคงทำตัวสมถะ เป็นเพียงครูดนตรีที่ไม่เจ้ายศเจ้าอย่างแต่ประการใด สิ่งที่ท่านหวังมีเพียงอย่างเดียวคือ ดนตรีไทยจะมีคนหันมาสนใจ หันมาใส่ใจและมีการสืบทอดให้คงอยู่ต่อไปอีกตราบนานเท่านาน

ชีวิตครูประเวช กุมุท เปรียบเสมือนดินที่ดำเนินมาเป็นดาวที่สุกสกาบวบนท้องฟ้าบังเกิดแต่ความงดงาม หากเปรียบไปแล้ว ก็เหมือนท่านเกิดมาเพื่อเป็นผู้สืบทอด ผู้ถ่ายทอด ให้เกิดแต่ความเจริญทางวัฒนธรรมให้คงอยู่คู่ชาติไทย ทั้งยังสร้างสรรค์ผลงานระดับวงการและสานต่อเจตนารมณ์ของบรมครูให้คงอยู่

จากที่กล่าวมาข้างต้น ครูประเวช กุมุท จึงเป็นบุคคลที่ได้รับการยกย่องนับถือ ไว้ให้เป็นปูชนียบุคคลในสาขาวิชาดนตรีไทย เป็นผู้รักษาทางวัฒนธรรมเป็นมรดกประจำชาติให้ดำรงคงอยู่เพื่อลูกหลานจะได้ศึกษาและน้อมปฏิบัติตามมีลิมเถื่อนรากแห่งวัฒนธรรมของตน